

“KOHTUNIKU AMET ON LIIGA RASKE NEILE”: EESTI NAISJURISTIDE PÜRGIMISEST KOHTUNIKUKS KAHE MAAILMASÕJA VAHELISEL PERIOODIL

Merike Ristikivi, Marju Luts-Sootak, Heli-Triin Räis

1920. aastatel üritasid kohtunikuametisse kandideerida kaks Eesti naisjuristi: Auguste Susi-Tannebaum ja Olli Olesk. Paraku jäid nende püüdlused soovitud tagajärjeta ning kohtunikuks hakati naisi nimetama alles paar-kümmend aastat hiljem nõukogude perioodil.

Ometi oli Eesti naistel avanenud võimalus hakata kõrgemat juriidilist haridust omandama juba 20. sajandi algusaastatel.¹ Tartu ülikooli nõukogu 1905. aasta korralduse alusel võisid naissoost tudengid alustada õpinguid vabakuulajana,² alates 1917. aastast hakati naisi meestega võrdsetel alustel ülikooli vastu võtma. Õpitud erialal tööle asumine osutus mõnevõrra keerulisemaks. Enne Teist maailmasõda tegutses 143-st Tartu ülikooli

Artikkel on kirjutatud ETF grandii 9209 ja ETAg IUT20-50 toel, toimetanud Hesi Siimets-Gross (ETAg IUT20-50). Käesolev artikkel toetub osaliselt ka H.-T. Räisi magistritöös *Naisjuristide professionaliseerumise algus Eestis* (Tartu, 2015) kasutatud materjalidele.

¹ Naiste kõrgema hariduse kohta enne 1918. aastat lähemalt vt: Lea Leppik, “Naiste haridusvõimalustest Vene impeeriumis enne 1905. aastat”, *Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi*, 35 (2006), 34–52; Sirje Kivimäe, Sirje Tamul, “Eesti naiste kõrgkooli õpingud 1858–1918”, *Vita academica, vita feminea: artiklite kogumik*, koost. Sirje Tamul (Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 1999); Sirje Tamul, “Konfession und nationale Herkunft der Studentinnen an den höheren Schulen in Tartu/Dorpat (1905–1918)”, *Nordost-Archiv. Zeitschrift für Regionalgeschichte. Konfession und Nationalismus in Ostmitteleuropa. Kirchen und Glaubensgemeinschaften im 19. und 20. Jahrhundert* (Lüneburg: Institut Nordostdeutsches Kulturwerk, 2000), 555–581; Heide W. Whelan, “The debate on women’s education in the Baltic provinces, 1850 to 1905”, *Population shifts and social change in Russia’s Baltic provinces*, ed. by Gert von Pistohlkors, Andris Plakans, Paul Kaegbein (Lüneburg: Institut Nordostdeutsches Kulturwerk, 1995).

² 1905. aasta 23. septembril otsustas ülikooli nõukogu, et lähtuvalt 1865. aasta Tartu ülikooli põhikirjast ja teistest õigusaktidest tuleks alustada naiste vastuvõttu vabakuulajatena kõigisse teaduskondadesse (Zhurnal zasedanii Soveta Imperatorskogo Yur’evskogo universiteta. Yur’ev, 23.09.1905; RA, EAA.402.12.49, l. 13).

õigusteaduskonna lõpetanud naisest³ advokaadina 42.⁴ Esimese naisnotarina asus 1936. aastal tööle Ilma Sarepera, kes jäi ühtlasi ainsaks naiseks notarite seas enne Teist maailmasõda.⁵ Seevastu esimesed naiskohtunikud valiti ametisse alles 1940.–41. aastal.

Euroopas ja eriti Põhjamaades asusid naisjuristid erialasele tööle mõni aastakümme varem.⁶ Skandinaaviamaad Rootsi, Soome, Norra ja Taani olid ühed esimeste seas, kes andsid naistele õiguse astuda advokatuuri. Rootsis lubati naisjuriste kohtutesse tööle juba 1897. aastal.⁷ Ehkki Norras hääletas Oslo advokatuur juba 1895. aastal naiste advokaatideks saamise õiguse poolt, anti seadusandlikult õigusvaldkondades praktiseerimise õigus naistele Norras alles 1904. aastal ja esimesed naiskohtunikud astusid seal ametisse 1920. aastate keskel.⁸ Taani seadusandja avas naistele advokatuuri ukse 1906. aastal.⁹ Soomes, mis oli 19. sajandil veel Venemaa võimu

³ Kahe maailmasõja vahelisel ajal lõpetas õigusteaduskonna 1618 üliõpilast, neist 1475 olid mehed ja 143 naised (ehk 8,8% juuratudengitest). Toomas Karjahärm, Väino Sirk, *Vaim ja võim: Eesti haritlaskond 1917–1940* (Tallinn: Argo, 2001), 145.

⁴ Nendest üle poole, st 22 naist vannutati 1930. aastatel advokaatideks, ülejäänud 20 jäid 1940. aastani advokaadi abideks. *Eesti Vabariigi Vannutatud Advokaatide Nõukogu aruanded 1927–1939* (Tallinn: Eesti Kirjastus-Ühisus, 1928–1940). Eesti Advokatuuri kujunemise ja arengu kohta üldisemalt vt Lauri Vahtre, *Eesti Advokatuuri ajalugu 1919–1994* (Tallinn: Ilo, 2005).

⁵ Järgmised naisnotarid määrati ametisse 1944. aasta sügisel notariaalkontorite avamise käigus, kuid mitte ühelgi neist polnud kõrgemat juriidilist haridust. I. Sarepera ja Eesti esimeste naisnotarite kohta lähemalt vt Merike Ristikivi, Heli-Triin Räs, “Eesti esimesed naisnotarid”, *Ühiskonda muutvad teadused rahvusülikoolis*, Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi, 43 (2015), 114–134.

⁶ Põhjalikumalt esimeste naisjuristide haridus- ja töövõimalustest Euroopas ja maailmas vt: James C. Albisetti, “Portia ante portas: women and the legal profession in Europe, ca. 1870–1925”, *Journal of Social History*, 33:4 (2000), 825–857; *Women in the world’s legal professions*, ed. by Ulrike Schultz, Gisela Shaw (Oxford; Portland, OR: Hart Publishing, 2003); Mary J. Mossman, *The first women lawyers: a comparative study of gender, law and the legal profession* (Portland, OR: Hart Publishing, 2006).

⁷ Rootsi naisjuristide professionaliseerumise kohta vt Eva-Maria Svensson, *Forskaren Elsa Eschelsson – en modern civilist i tiden* (Stockholm: Kvinnliga akademikers förening, 2011).

⁸ Lähemalt esimeste naisjuristide kohta Norras vt Thordis Støren, *Justitias dotre: de første kvinnelige jurister i Norge* (Oslo: Universitetsforlaget, 1984).

⁹ Inger Dübeck, “Lærde damer”, kvindelige akademikere og kvindelige jurister”, *Jura og kvinder: Festschrift i anledning af 100-året for kvinders adgang til juridisk embedseksamen* (Copenhagen: Juristforbundets forlag, 1975), 11–30, vt ka Inger Dübeck, “Reflexionen über Frauen als Rechtswissenschaftler”, *Juristen im Ostseeraum. Dritter Rechtshistorikertag im Ostseeraum 20.–22. Mai 2004*, hg. von Jörn Eckert, Pia Letto-Vanamo, Kjell Åke Modéer (Frankfurt am Main et al.: Peter Lang, 2007), 19–29.

all, lubati naistel kohtuprotsessidel esindajatena osaleda juba 1895. aastal.¹⁰ Esimene naiskohtunik Katri Hakkila määrati Soomes ametisse 1930. aastatel. Tegemist oli niivõrd tähelepanuväärse sündmusega, et meeskohtunikud käisid esimest naiskohtunikku tema kabinetis (eriti ta karjääri algul) uudishimulikult vaatamas.¹¹ Samas tuleb märkida, et võrreldes mitmete teiste akadeemilist haridust nõudvate elukutsetega oli Soomes õiguslaval enne Teist maailmasõda märkimisväärselt vähe naisi. Näiteks 1930. aastal tegutses advokaadina vaid üks naine – Agnes Lundell, kes oli ametisse astunud 1911. aastal.¹² Ehkki valimisõiguse olid Soome naised saanud juba 1906. aastal ning aasta-aastalt võttis üha rohkem naisi osa Soome parlamendi tööst, valitses ühiskonnas siiski tugev eelarvamus naiste sobivuse kohta juristiametisse.¹³

Kuivõrd Eestis asus kahe maailmasõja vahelisel perioodil advokaadina tööle ligi kolmandik Tartu ülikooli õigusteaduskonna lõpetanud naistest, siis tundub, et Soomega võrreldes sujus Eesti naisjuristide karjäär edukamalt. Eesti Vabariigi esimene põhiseadus, mis võeti vastu 15. juunil 1920 ning jõustus 21. detsembril 1920¹⁴, sätestas paragrahvis 6 ka soolise võrdõiguslikkuse: “Kõik Eesti kodanikud on seaduse ees ühetaolised. Ei või olla avalikõiguslikke eesõigusi ja paheõigusi, mis olenevad sündimisest, usust, soost, seisusest või rahvusest.” Formaalset puudusid seega seadusandlikud tõkked, mis oleksid takistanud naisi kohtuametisse kandideerimast.¹⁵ Ei saa ka öelda, et naisjuristidel oleks kohtunikuameti vastu huvi

¹⁰ Mia Korpiola, “Attempting to advocate: women entering the legal profession in Finland, 1885–1915”, *New perspectives on European women’s legal history*, ed. by Sara L. Kimble, Marion Rowekamp (New York, London: Routledge, 2017), 292–318 (299).

¹¹ Lähemalt Soome naisjuristide karjäärivõimaluste kohta vt Harriet Silius, “Women jurists in Finland at the turn of the century: breakthrough or intermezzo?” *Women in the world’s legal professions*, ed. by Ulrike Schultz, Gisela Shaw (Oxford; Portland, OR: Hart Publishing, 2003), 387–400 (389).

¹² Korpiola, “Attempting to advocate”, 293.

¹³ *Ibid.*, 294–296; kriitilise suhtumise kohta naisjuristidesse 20. sajandi alguses vt ka Albišetti, “Portia ante portas”, 842–844.

¹⁴ *Riigi Teataja* (edaspidi RT), 09.08.1920, 113/114, 243.

¹⁵ 1920. aasta põhiseadus oli oma aja kohta üsnagi eesrindlik, sisaldades sätteid sotsiaalsete ja majanduslike inimõiguste tagamiseks. Samas ilmes soolise võrdõiguslikkuse tagamisega probleeme eraõiguse sfääris. Põhjalikumalt vt Hesi Siimets-Gross, Marelle Leppik, “Estonia: first landmarks of fundamental rights”, *First fundamental rights documents in Europe*, ed. by Markku Suksi, Kalliopie Agapiou-Josephides, Jean-Paul Lehnert, Manfred Nowak (Cambridge, Antwerp, Portland: Intersentia, 2015), 295–308 (304–307); Hesi Siimets-Gross, “Social and economic fundamental rights in Estonian Constitutions between World Wars I and II: A vanguard or rearguard of Europe?”, *Juridica International*, 10 (2005), 135–243; Hesi Siimets-Gross, “Sotsiaalsed ja majanduslikud põhiõigused Eesti põhiseadustes kahe maailmasõja vahel – kaunid sõnad või toimivad

puudunud. Töö kohtusüsteemis on ju akadeemilise haridusega juristidele traditsiooniline karjääriväljavaade advokaadi- ja notariameti kõrval või koguni kõigi muude juriidiliste elukutsete kohal.

Käesolevas artiklis võetakse lähema vaatluse alla Auguste Susi-Tannebaumi ja Olli Oleski kohtuameti kandidaaditaotlused ning nende tagasilükkamise käik ja põhjendused. Nende materjalide alusel on varasemalt käsitlemist leidnud Susi-Tannebaumi pöördumine riigikohtusse seoses põhiõiguste kaitse problemaatikaga.¹⁶ Samas ei ole varem põhjalikumalt analüüsitud, miks need naised hoolimata riigikohtu soodsast otsusest siiski kohtunikeks ei saanud. Sellel taustal on olulised ka tegurid ja regulatsioonid, mis mõjutasid naisjuristide karjääri alustamist kohtuameti: kes võisid saada kohtunikeks ja milline oli kohtunike hariduslik tase. Seetõttu antakse esmalt ülevaate 1920. aastate kohtukorraldusest ning kohtunikuks ja kohtuameti kandidaadiks saamise tingimustest. Kuna 1936. aastal Tartu vaeslastekohtu esimeheks määratud Ljubov Hütsit nimetati kaasaegses ajakirjanduses korduvalt “esimeseks naiskohtunikuks”, käsitletakse siin lähemalt ka seda juhtumit. Ka siin vajab kõigepealt selgitamist, milline oli vaeslastekohtute roll teiste kohtuametkondade kõrval ning millised olid Tartu vaeslastekohtu esimehe ülesanded. Artikli lõpetab sissevaade nõukogude perioodi algusesse, kui erinevatesse kohtuinstantsidesse nimetati ametisse esimesed naiskohtunikud.

Eesti kohtukorraldus kahe maailmasõja vahel

Kuigi Eesti rahva poolt valitud esinduskogu – Ajutine Maanõukogu ehk Maapäev – kuulutas end juba 28. novembril 1917. aastal kõrgeima võimu kandjaks Eestis ning 24. veebruaril 1918. aastal avaldati Eesti Vabariigi iseseisvusmanifest, saadi Venemaal toimunud oktoobrirevolutsiooni ja Saksa okupatsiooni tõttu Eestis oma kohtuid korraldama hakata alles 1918. aasta lõpul.¹⁷

normid?”, *Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat 2007* (Tartu: Õpetatud Eesti Selts, 2008), 61–88. Vt ka Marelle Leppik käesolevas Ajaloolise Ajakirja numbris.

¹⁶ Nt *Riigikohus: otsuste valikkogumik 1920–1940*, koost. Toomas Anepaio (Tartu: Elmatar, 1999), 41–44 (41–43); Siimets-Gross, “Sotsiaalsed ja majanduslikud põhiõigused”, 70–71; samuti Siimets-Gross, “Social and economic fundamental rights”, 139.

¹⁷ Venemaa 1864. aasta kohtureformi käigus loodud kohtusüsteem kehtestati modifitseeritud kujul Balti kubermangude kohtukorralduse reformimise seaduste alusel 1889. aasta novembris ka Läänemere provintsis ja kehtis siin põhimõtteliselt kuni 1917. aasta oktoobrirevolutsioonini, olles esialgu aluseks Eesti omariikliku kohtukorralduse rajamisel. Kohtukorralduse arengu kohta lähemalt vt: Toomas Anepaio, “Eesti Vabariigi kohtute kujunemine”, *Eesti Jurist*, 3 (1994), 33–38; samuti Toomas Anepaio “The Sup-

Toetudes Ajutise Valitsuse 18. novembri 1918 määrusele ajutiste kohtute sisseseadmise kohta¹⁸, andis peaministri asetäitja ja kohtuminister Jaan Poska välja korralduse Eestis asunud revolutsiooneelsete kohtuasutuste tegevuse taastamiseks alates 2. detsembrist 1918. aastal. Kohtute töökeeleks sai eesti keel. Kohtud pidid üldreeglina töötama samade seaduste järgi nagu tsaariaegsed kohtud. Kuni uute seaduste vastuvõtmiseni või endiste muutmiseni loeti Eestis kehtivaiks need õigusaktid, mis kehtisid tänapäevasel Eesti territooriumil enne enamlaste võimuletulekut Venemaal.¹⁹ Ajutiselt jäid kehtima ka Saksa okupatsioonivõimude poolt antud üldised seadused ja määrused.²⁰

Vene impeeriumi kõrgeima kohtu, valitseva senati asemel loodi Eesti Vabariigi kõrgeimaks kohtuks 1919. aastal riigikohus,²¹ millele anti ühtlasi kõik õigused, mis kuulusid varasematele Tsaari-Vene kõrgematele kohtuasutustele.²²

Kuigi ajutiste kohtute sisseseadmise määruse paragrahvi 1 alapunktis b sätestati, et vallakohtud ja ülemtalurahvakohtud kaotatakse, jäid vallakohtud siiski püsima ning nende kompetentsi jäid pärandvarade hooldamise, hoolekande ja eestkoste küsimused.²³ Ülemtalurahvakohtud likvideeriti ja nende varad anti üle rahukogudele. Rahukogud omandasid varasemate ringkonnakohtute kompetentsi, st muutusid üldkohtu esimeseks astmeks.²⁴ Rahukogud said ühtlasi alalised liikmed ning lisaks rahukohtute otsuste läbivaatamisele apellatsioonikorras allutati neile ka suuremad nõude- ja raskemad kriminaalasjad, mis varem kuulusid ringkonnakohtute pädevusse. Viimaste asemele loodi uus apellatsiooninstantants – Tallinna ringkonnakohtus, mis nimetati 1920. aastal ümber Kohtupalatiks ning 1935. aastal seoses kohtuasutuste ja -ametnike nimetuste korrastamisega Kohtukojaks.²⁵

reme Court of the Republic of Estonia”, *The history of the supreme courts of Europe and development of human rights* (Budapest: Alfoldi Nyomda Co, 1999), 109–120 (110–111).

¹⁸ RT 1918, 1, avaldatud 27.11.1918.

¹⁹ Nimetatud määruse § 1 preambula.

²⁰ RT 1918, 1, 7.

²¹ Ajutise Valitsuse 18.11.1918. aasta määruses ajutiste kohtute sisseseadmisest § 1 alapunktis h kehtestati, et ülemaks kassatsioonikohtuks on Kõrgem Riigikohus.

²² Riigikohtu loomise ja pädevuse kohta vt Toomas Anepaio, “Eesti Vabariigi Riigikohus (I)”, *Eesti Jurist*, 4 (1994), 26–33 (26–27).

²³ RT 1919, 4, 26–27. Vallakohtute kohta lähemalt Toomas Anepaio, “Vallakohus – kas ainult talurahva kohus?”, *Ajalooline Ajakiri*, 3/4 (2007), 343–368.

²⁴ Toomas Anepaio, “Eesti Vabariigi kohtukorralduse kujunemine”, *Kleio*, 9 (1994), 25–28 (25).

²⁵ Kohtukoda asus Tallinnas ja selle tööpiirkond hõlmas kogu riigi territooriumi (Rahvusarhiiv (edaspidi RA), fond ERA.32).

Vene valitsemisajast pärit rahukohtuid hakati hiljem jaoskonnakohtuteks nimetama.²⁶

Täiesti uudsenä rajati 12. veebruaril 1919 administratiiv-ehk halduskohtud.²⁷ Asutava Kogu koosolekul 26. aprillil 1919 esitatud kohtuministeri tegevusaruandes²⁸ rõhutas kohtuminister Jüri Jaakson, et administratiivkohtute loomiseks olevat Eestis hädavajadus, sest Vene korra ajal ei olnud võimalik esitada kohtusse kaebust ametniku vastu. Seega avanes kodanikele võimalus kaevata valitsusasutuste tegevus kohtusse ja lasta sellega nende tegevuse seaduspärasust kontrollida.

Üldkohtutest arutasid väiksemaid asju esimese astmena rahukohtunik, teise astmena rahukogu ja kolmandana riigikohus. Suuremates asjades oli esimeseks astmeks rahukogu, teiseks Kohtupalat ja kolmandaks riigikohus. Üldkohtute kõrval tegutsesid ka mitmed erikohtud. Kohtute kujunemist põhjalikult uurinud õigusajaloolase Toomas Anepaio järgi olid 1921. aastal Eestis järgmised eri liiki kohtud:²⁹

- rahukohtud (alates 1935. aastast jaoskonnakohtud³⁰), kus kehtisid 1864. aasta rahukohtu trahviseadustik ja oma tsiviil- ja kriminaalprotsessi seadused;
- rahukogud (alates 1935. aastast ringkonnakohtud); siinjuures eristusid: a) rahukogud kui rahukohtu apellatsiooninstantants, kus kehtisid rahukohtutega samad seadused, ning b) rahukogud kui esimese astme üldkohtud, kus kehtisid nuhtlusseadustik ja uus nuhtlusseadustik³¹ ning oma

²⁶ Jaoskonnakohtud olid ainuisikulisel kohtud, kes esimese astme kohtuna lahendasid nõudeasju väärtusega kuni tuhat krooni ning kriminaalasju, kus karistusena oli ette nähtud peamiselt rahatrahv, arest või vangimaja. Pärandi- ja alimentide nõuded allusid jaoskonnakohtule olenemata summa suurusest. Jaoskonnakohtunik oli ühtlasi kinnistusameti ülem ja talle võidi panna ka kohtu-uuri ja ülesandeid. Heinrich Schneider, *Kohtud Eestis: minevikus ja tänapäeval (lühülevaade)* (Tartu: Juura, 1994), 26.

²⁷ "Administratiivkohtukord", RT 1919, 10, 23. Lähemalt administratiivkohtute kohta sõdadevahelisel perioodil vt Ivo Pilving, "Die Schaffung und Entwicklung der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Estland", *Juridica International*, 21 (2014), 46–57 (46–48).

²⁸ *Eesti Vabariigi sise poliitika 1918–1920: dokumentide kogumik*, koost. Jüri Ant, Eeri Kessel, Ago Pajur (Tallinn: Umara, 1999), 302.

²⁹ Toomas Anepaio, *Eesti Vabariigi kohtunike korpus (1918–1940)*, väitekirj õigusteade magistri teaduskraadi taotlemiseks (Tartu: Tartu Ülikool, 1993), 37–38; vt ka Toomas Anepaio, "Kriminaalõiguse muutumisest 1889. aasta reformi käigus", *Tractatus terribiles: artiklikogumik professor Jaan Sootaki 60. juubeliks* (Tallinn: Juura, 2009), 139–158.

³⁰ 30. oktoobril 1934 vastu võetud ning 1. veebruarist 1935 kehtima hakanud Kriminaalkohtupidamise seadustiku alusel said Eesti kohtuasutused uued nimetused: senised rahukohtud nimetati jaoskonnakohtuteks, rahukogud ringkonnakohtuteks ning Kohtupalat Kohtukojaks. RT 1934, 89, 720.

³¹ Neist ja nende paralleelsest kehtimisest tulenenud rakendusprobleemidest Marin Sedman, "Karistusseaduste paljususest: Eesti Vabariigi ajalooline kogemus aastatel 1918–

- tsiviil- ja kriminaalprotsessi seadustikud, mis olid samad Kohtupalati ja riigikohtuga;
- välikohtud, millel oli oma protsessiseadus ja karistusseadus;
 - sõjakohtud, kus kehtis oma eriprotsess ja nn sõjanuhtlusseadus seisuga 1. märts 1917;³²
 - administratiivkohus (halduskohus) oma erilise protsessikorraga;
 - vaeslastekohtud linnades oma korraldusega ja maal vallakohtud kui vaeslastekohtud vana seisuksliku vallakohtu seaduse alusel;³³
 - konsistooriumi kohus, mis tegeles luterlaste abielulahutustega ja töötas seisuksliku luteriusu kohtu seaduse alusel. Kohtu teiseks astmeks oli siseministeriumi usuasjade kollegium;
 - hoolekandekohtud, kus oli oma korraldus;
 - lepituskogad, mis tegutsesid üüriseaduse alusel ning millel olid oma protsessuaal- ja materiaaldigluslikud normid;
 - siseministeriumi komisjonid oma eriseaduste alusel, kuid praktiliselt ilma mingi protsessuaalseaduseta;
 - ülem- ja alampriisikohtud oma tegevust reguleerivate seadustega;
 - dispašöör,³⁴ kes töötas endiste Vene mereseaduste ja rahvusvahelise meretavaõiguse järgi.

Üheks keerulisemaks probleemiks kujunes nende eri liiki kohtuasutustele sobilikul haridusega kohtunike leidmine. See oli raske, sest tsaariajal kohtutes töötanud vene juristid ja ametnikud olid lahkunud, seega puudus vajalik hulk kohtunikukogemusega inimesi. Eestlastest juristidel ei olnud tsaariajal Eesti- ega Liivimaal üldiselt võimalik kohtunikuks saada. Nii

1940”, *Juridica*, 3 (2012), 176–184 (179–183).

³² Sõjakaristusõiguse kohta lähemalt Marin Sedman, “The historical experience of Estonia with the plurality of Penal Law Acts”, *Juridica International*, 17 (2010), 227–235; Marin Sedman, “Military Penal Law – not only for military personnel: developments in Estonian Penal Law after the First World War”, *Einheit und Vielfalt in der Rechtsgeschichte im Ostseeraum = Unity and plurality in the legal history of the Baltic Sea area*, Sechster Rechtshistorikertag im Ostseeraum, 3.–5. Juni 2010 Tartu (Estland)/Riga (Lettland), ed. by Marju Luts-Sootak, Sanita Osipova, Frank L. Schäfer (Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag, 2012), 253–273.

³³ Põhjalikumalt vaeslastekohtute kujunemise ja tegevuse kohta, vt Katrin Roosileht, *Vaeslastekohtud* (Tartu: Eesti Ajalooarhiiv, 2003).

³⁴ Dispašöör on isik, kes koostab laeva avarii puhul kahjude (lasti-, laeva- ja prahirahakulude) arvestuse ning jagab selle lasti- ja laevaomanike vahel. Seadus Eesti riigidispašööri ameti sisseseadmise kohta hakkas kehtima 14. aprillil 1920 (RT 1920, 53–54, 138). Vt ka Ilmar Tannebaum, “Uus seadus Eesti Vabariigi dispašööriameti sisseseadmise kohta”, *Õigus*, 2 (1920), 35–36 ja 1 (1921), 6–7.

olid paljud kõrgharidusega juristid suundunud kohtutööle Tsaari-Venemaa teistesse piirkondadesse või valinud advokaadiameti.³⁵

Vastavalt kohtuminister Jüri Jaaksoni³⁶ korraldusele pidid kõik Eesti Vabariigi kohtuasutused alustama tööd 2. detsembrist 1918.³⁷ Riigil ei olnud aega kohtunike ettevalmistamiseks. Kasutada tuli neid inimesi, kes olid olemas ja soovisid kohtutööle tulla. Sellest tulenevalt avaldas kohtuministerium 22. novembril 1918 üleskutse “Õigusteadlastele ja kohtutege- lastele”: “Isikud, kes õigusteadlise hariduse on saanud, kui ka need, kes ennem kohtuametites on teeninud ja soovivad Eesti Vabariigi kohtutes kohtunikudena ehk kohtu-uurijatena või prokurööri abilistena teenida, palutakse oma teenistusse astumise soovisid avaldada.”³⁸ Sooviavaldused tuli esitada Tallinna ringkonnakohtu esimehele.³⁹

Üleskutsesest hoolimata olid vaid üksikud juristid valmis advokaadikut- set kohtunikutöö vastu vahetama. Kohtuametid oma suhteliselt väikeste palkade ja vastutusrikka tööga ei suutnud pakkuda samaväärseid teeni- misvõimalusi kui erateenistus.⁴⁰ Olukord hakkas muutuma alles 1920. aastate lõpus, kui Tartu ülikooli lõpetanud juristide juurdevool kohtu- tesse suurenes. Kohtuid ja kohtunikuameteid oli Eestis seega küllaga. Kui arvestada nende ametikohtade vähest populaarsust meesjuristide seas, oleks pidanud õigusharidusega naistel olema päris head väljavaated töö leidmiseks kohtutes.

Kohtunikele esitatavad nõuded

1920. aastal vastu võetud Eesti Vabariigi põhiseaduse paragrahv 69 sätes- tas, et riigikohtunikud valitakse riigikogu poolt. Paragrahv 70 kohaselt oli alamastmekohtunike ametisse nimetamine riigikohtu pädevuses, kui nad ei olnud seaduse järgi valitavad. 30. detsembril 1920 vastu võetud koh- tunike ja kohtu-uurijate ametisse määramise korra⁴¹ kohaselt võis kohtu- ametisse nimetada ainult Eesti Vabariigi kodanikke, kes olid vähemalt 25 aastat vanad.

³⁵ Vt lähemalt Toomas Anepaio, “Eesti kohtutest Vabadussõja ajal”, *Eesti Akadeemiline Õigusteaduse Selts 1991–1992. aastal. Aastaraamat* (Tartu: EAOS, 1995), 59–66 (60).

³⁶ Jüri Jaakson oli Eesti kohtuminister 1918–20, vt Peeter Järvelaid, Maie Pihlamägi, *80 aastat Eesti Vabariigi justiitsministeeriumi 1918–1998* (Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 1999), 16.

³⁷ RT 1918, 4, 7.

³⁸ RT 1918, 2, 6.

³⁹ Anepaio, “Kohtukorralduse kujunemine”, 26.

⁴⁰ Anepaio, “Kohtute kujunemine”, 35.

⁴¹ RT 1921, 2, 14.

Kohtunike puhul esitati nõue, et rahukogude (hilisemate ringkonna-kohtute) kohtunikud pidid olema lõpetanud kas Eesti või mõne endise Vene impeeriumi kõrgkooli õigusteaduskonna. Siiski võimaldati seadustega määrata kohtuametitesse ka isikuid, kellel oli küll madalam haridus, kuid kes vastasid teistele tingimustele ja kellel olid vajalikud kogemused. Selline erand oli Eesti iseseisvumise algusaastatel tingitud vajaliku kvalifikatsiooniga juristide vähesusest. Hiljem peeti haridusnõudest karmilt kinni.⁴²

Eriti madal oli kohtunike haridustase Eesti Vabariigi algusaastatel. Tolleaegne riigiprokurör Richard Rägo märkis ajakirjas *Õigus*, et 1921. aastal oli juriidilise haridusega vaid 29,3, õigusteadust ülikoolis õppinud vaid 2,4 ning keskkooliharidusega oli vaid 4,8 protsenti rahukohtunistest. Valdav osa (53,7%) rahukohtunistest olid üksnes linnakooli (st kõrgema algkooli) haridusega ning koduse haridusega isikuid oli rahukohtunike hulgas 9,7 protsenti.⁴³ Seega oli ligi 70 protsenti tolleaegsetest rahukohtunistest igasuguse juriidilise hariduseta. Ka veel 1934. aastal puudus Tallinna-Haapsalu rahukogu 19 kohtunikust ühel kõrgem haridus, Tartu-Võru rahukogu 15 alalisest kohtunikust puudus juriidiline kõrgharidus kolmel kohtunikul, kusjuures noorema vanuserühma kohtunikel oli kõigil juriidiline kõrgharidus.⁴⁴ Seega võib järeldada, et haridusnõuet järgiti uute isikute ametisse nimetamisel, aga see ei kehtinud nii rangelt nende kohta, kes juba olid ametis. Kohtunikukonna üldine madal haridustase oleks võinud isegi soodustada ülikooliharidusega naiste karjäärivõimalusi kohtute süsteeemis. Igatahes oleks neilgi tulnud alustada kohtuameti kandidaadina ja just seda positsiooni taotlesidki nii Auguste Susi-Tannebaum kui Olli Olesk.

Kohtuameti kandidaadiks saamise kord

Kohtuameti kandidaatide ametisse võtmist reguleerisid erinevad õigusaktid: 30. detsembril 1920 võeti Vabariigi Valitsuse poolt vastu “Kohtunikude ja kohtu-uurijate ametisse määramise kord”⁴⁵; 1924. aastal hakkas kehtima “Kohtuasutiste ja riigiteenistuse seadus”,⁴⁶ mille kohaselt arvati kohtuameti kandidaadid ametnike hulka; 24. märtsil 1927 avaldati “Riigiasutuste koosseisude seadus”,⁴⁷ mille kohaselt arvati kohtuameti kan-

⁴² Anepaio, *Eesti Vabariigi kohtunikekorpus*, 121, 122.

⁴³ Richard Rägo, “Missugusel määral kohtunikude arvu suurendada”, *Õigus*, 9/10 (1921), 170.

⁴⁴ Anepaio, *Eesti Vabariigi kohtunikekorpus*, 140, 142, 171, 172.

⁴⁵ RA, ERA.80.1.554.

⁴⁶ RT 1924, 149.

⁴⁷ RT 1927, 27.

didaadid vabateenijateks.⁴⁸ Kohtuameti kandidaate nimetati Kohtupalati juures ning nende vastuvõtmise üle otsustasid Kohtupalati esimees koos Kohtupalati prokuröriga. Oma otsuseid ei pidanud nad põhjendama ei taotluste rahuldamisel ega tagasilükkamisel.⁴⁹ Kogu maailmasõdadevahelise aja oli Kohtupalati esimees Jaak Reichmann.⁵⁰

1929. aastal ilmunud artiklis kirjeldas riigiprokurör Richard Rägo kohtuameti kandidaatide kui vabateenijate institutsiooni.⁵¹ Ta leidis, et kehtiv seadusandlus ei luba neil nii või teisiti täita kohtuniku funktsioone ning vabateenija instituudi sisseviimine annab kandidaadi ametissevõtjatele vabamad käed, et juba varakult kõrvaldada kandidaatide seast isikud, kes sellesse ametisse ei sobi. Küll aga kritiseeris Rägo tollal kohtuameti kandidaatide vastuvõtmisel kehtinud korda, et kandidaadi isiklike omaduste hindamine jäeti sisuliselt ühe isiku otsustada. Rägo leidis, et sellise ainuisikulise otsustusõigusega tehakse terve tulevase kohtupere komplekteerimine sõltuvaks vaid ühest isikust ning see poleks otstarbekas. Tema pani ette, et asjale tuleks kasuks, kui ühe ametiisiku asemel võiks kohtunikuameti kandidaate hinnata kollegiaalne kogu, vältimaks nii isiklike eelistuste maksvuselepääsemist kui tagantjärele etteheiteid. Kõigepealt arvas Rägo, et kohtuameti kandidaatide nimetamine tuleks Kohtupalati juurest üle viia riigikohtu pädevusse, kes oli paremini kursis kõigi vabariigi kohtutega. Kandidaatide vastuvõtmise otsustamiseks oleks Rägo meelest võinud moodustada riigikohtu juhatuse ehk presiidiumi, kuhu kuulunuks riigikohtu esimees, selle osakondade juhatajad ja riigikohtu prokurör. Ühtlasi leidis ta, et selline kollegium oleks piisavalt autoriteetne.⁵²

Kõnealusel artiklist ei selgu, kas Richard Rägots ajendas ühe tegurina artiklit kirjutama ka fakt, et Kohtupalat oli tagasi lükanud Auguste

⁴⁸ Riigiteenistuse seaduse § 1 alusel olid vabateenijad riigiteenijad, kes teenisid riigiasutuste koosseisudes ette nähtud vabateenistuskohtadel või täitsid ajutiselt ametniku kohuseid, vt RT 1924, 149, 97.

⁴⁹ Anepaio, *Eesti Vabariigi kohtunikekorpus*, 79.

⁵⁰ Jaak Reichmann (1874–1945) töötas pärast 1901. aastal Peterburi ülikooli õigusteaduskonna lõpetamist kohtuameti kandidaadina Tallinna ringkonnakohtus, hiljem advokaadina Tartus ja Tallinnas. Eesti iseseisvuse ajal määrati ta Tallinna ringkonnakohtu esimeheks. Sellele ametikohale jäi ta ka pärast ringkonnakohtu ümbernimetamist algul Kohtupalatiks ja hiljem Kohtukojaks. Reichmann oli aastail 1921–23 Eesti Vabariigi kohtuminister. Nõukogude okupatsiooni alguses vallandati ta Kohtukoja esimehe kohalt ning jäi nii kindla ametita. Eesti kohtute ellukutsumisega Saksa võimude poolt Teise maailmasõja ajal määrati Jaak Reichmann uuesti Kohtukoja esimeheks, vt Toomas Anepaio, “Kohtupalat”, *Eesti Jurist*, 7–8 (1994), 45; “Jutuajamine kohtukoja esimehe J. Reichmanniga”, *Eesti Sõna*, nr 246, 25.10.1941, 2.

⁵¹ Richard Rägo, “Kohtutegelaste praktilisest ettevalmistusest ja kohtuameti kandidaatidest”, *Õigus*, 7 (1929), 213–216.

⁵² *Ibid.*, 213–214.

Susi-Tannebaumi ja Olli Oleski kandidatuurid. Siin saab küll silmas pidada ka asjaolu, et Richard Rägo osales ise riigikohtus nende juhtumite arutamise juures ning artikli ilmumise ajaks olid mõlema nimetatud naisjuristi avaldused kohtuameti kandidaadid kohale jäetud rahuldamata.

Auguste Susi-Tannebaumi taotlus kohtuameti kandidaadiks 1924. aastal

Auguste Susi-Tannebaum oli esimene naine Eestis, kes avaldas soovi saada kohtunikuks. Ta sündis 5. veebruaril 1900 Venemaal Kubani oblastis kooliõpetaja tütreana, aastatel 1911–18 õppis Tallinna Linna Tütarlaste Kommertskoolis. Oma esimese avalduse Tartu ülikooli õigusteaduskonda sisseastumiseks esitas ta juba 1. oktoobril 1919 ning kanti üliõpilaste nimekirja 23. jaanuaril 1920. Kuna tal aga puudus kooli lõputunnistus, õppis ta vahepeal Tartu ülikoolis vabakuulajana. Õigusteaduskonna lõpetas Auguste Susi 5. juunil 1923.⁵³ Sama aasta 22. detsembril abiellus ta Feliks Johann Tannebaumiga.⁵⁴

Pärast ülikooli lõpetamist esitas Auguste Susi 28. augustil 1923 rahandusministeeriumile palve võtta ta mõnda ministeeriumi osakonda tööle ning mõned nädalad hiljem, 15. septembril saigi seal sekretäriks. 19. oktoobril võeti ta vastu vannutatud advokaadi abiks, mistõttu ta palus end 15. detsembril rahandusministeeriumi sekretäri kohalt vabastada⁵⁵ ning asus tööle vannutatud advokaadi Johan Aronsoni⁵⁶ abina.⁵⁷ 1. novembril 1923 esitas Auguste Susi Tallinna-Haapsalu rahukogule palve, milles palus rahukogule anda luba võõraste asjade ajamiseks Tallinna-Haapsalu rahukogus ning 14.11.1923 on nimetatud rahukogu poolt tehtud Auguste Susi-Tannebaumi kirjalikule palvele märge, et Auguste Susi-Tannebaumile kui van-

⁵³ Sündinud Susi, 1923. aastast Susi-Tannebaum, 1939. aastast pärast perekonnanime eestistamist Tanner (RA, EAA.2100.1.15284, l. 1, 5–7, 14, 19–20, 29, 37).

⁵⁴ RA, ERA.1357.4.522, l. 11. Feliks (ka Felix) Johann Tannebaum (1939. aastast Tanner) sündis 10.11.1893, lõpetas 1924. aastal Tartu ülikooli kaubandusosakonna; 1923–24 oli ta Eesti Panga ametnik Tallinnas, 1924–29 pangaametnik Pärnus, 1929–32 Eesti Panga direktor, 1932–40 AS Tartu Pank direktor. *Album Academicum Universitatis Tartuensis 1918–1944, II: matriklinumbrid 1–10191*, koost. Lauri Lindström, Toomas Hiio, Helina Tamman jt (Tartu: Tartu Ülikool, 1994), 57.

⁵⁵ RA, ERA.20.2.55, l. 1, 5, 7–9.

⁵⁶ Johan(n) Aronson sündis 03.05.1879. Ta oli 1905. aastast vandeadvokaat Narvas, aastatel 1919–41 vandeadvokaat Tallinnas. Suri 1947. aastal. Vahtrre, *Eesti Advokatuuri ajalugu*, 214.

⁵⁷ Vannutatud Advokaatide Nõukogu 20.10.1923 Tallinna-Haapsalu Rahukogule saadetud teade: RA, ERA.1357.4.522, l. 1.

Joonis 1. Auguste Susi-Tannebaum (RA, EAA.2100.1.15284, l. 14).

nutatud advokaadi abile on antud luba asjaajamiseks Tallinna-Haapsalu rahukogu teises astmes.⁵⁸

1924. aastal proovis Auguste Susi-Tannebaum kandideerida kohtunikuametisse. Ta esitas 15. veebruaril 1924 Tallinna-Haapsalu rahukogu esimehele taotluse, milles palus end määrata kohtuameti kandidaadiks.⁵⁹ Kohe järgmisel päeval lükkas rahukogu esimees oma korraldusega Auguste Susi-Tannebaumi palve tagasi põhjendusega, et kohtuasutuste seadus keelab naisi kohtuametisse vastu võtmast.⁶⁰ Auguste Susi-Tannebaum esitas rahukogu esimehe korralduse peale Kohtupalati esimehele kaebuse, milles märkis, et tema hinnangul kohtuasutuste seadus sellist keeldu ei sisalda.⁶¹

Kohtupalati esimees Jaak Reichmann jättis oma määrusega 26. märtsist 1924 kaebuse rahuldamata, märkides, et kohtuasutuste seadus ei sätesta kohtute esimeestele mingeid kohustusi ega piiranguid isikute kohtuameti kandidaadiks määramisel ning tema hinnangul oleneb isiku kohtuameti kandidaadiks määramine täiesti kohtu esimeeste heaksarvamisest, mistõttu ei ole võimalik kohtu esimeest sundida kedagi kohtuameti kandidaadiks määrama.⁶²

Auguste Susi-Tannebaum otsustas edasi protsessida ning esitas kuu aega hiljem, 26. aprillil 1924 kaebuse riigikohtule, milles palus Kohtupalati esimehe märtsikuise määruse muutmist. Oma kaebust põhjendas ta asjaoluga, et Kohtupalati esimees ei lähtunud oma määruses rahukogu esimehe põhjendusest, mille alusel oli too jätnud Susi-Tannebaumi taotluse

⁵⁸ RA, ERA.1357.4.522, l. 2, 5, 8. Vastav teade ilmus ka 22.11.1923 RT lisa nr 137

⁵⁹ RA, ERA.1356.1.356, l. 2.

⁶⁰ RA, ERA.1356.1.356, l. 4: "Tähelepannes, et Kohtu Asut. Seadus keeldub naisi kohtuametisse wastuvõtmast, ei saa vastu tulla Auguste Susi-Tannebaumi palvele teda kohtuameti kandidaadiks määramiseks ettepanna, millest Susi-Tannebaumile teatada 16.2.24."

⁶¹ RA, ERA.1356.1.356, l. 2.

⁶² RA, ERA.1356.1.356, l. 3, 8.

rahuldamata. Ta tõi oma kaebuses riigikohtule välja, et rahukogu esimees oli tema palve tagasi lükkamisel olnud seisukohal, et seadus ei luba kohtuameti kandidaadiks määrata ühtki naiskodanikku. Kohtupalati esimees oli aga oma 26. märtsi määruses käsitlenud küsimust, mida rahukogu esimees 16. veebruari korralduses polnud tõstatanudki.⁶³

Riigikohtu üldkogu⁶⁴ arutas 1. septembril 1924 toimunud korraldaval koosolekul Auguste Susi-Tannebaumi kaebust ning otsustas, et Kohtupalati esimehe määrus tuleb tühistada ning “temale ette kirjutada asjas uus seadusele vastav korraldus teha”.⁶⁵ Riigikohtu üldkogu asus küll seisukohale, et iseenesest oli Kohtupalati esimehe arutlus 26. märtsi määruses täiesti õige. Samas ei õigustanud selline arutlus Auguste Susi-Tannebaumi kohtuameti kandidaadiks määramisest keeldumist, sest esialgne keeldumine oli rahukogu esimehe poolt põhjendatud asjaoluga, et naisterahvaid üldse kohtuameti kandidaatideks vastu võtta ei või. Riigikohus leidis, et Kohtupalati esimees oli jätnud oma määruses käsitlemata olulise küsimuse, kas Eestis kehtiv seadus keelab naisterahvaid kohtuameti kandidaadiks vastu võtta või ei keela. Arvestades eelnimetatud küsimuse põhimõttelist tähendust, pidas riigikohus otstarbekaks anda kohtutele täpne selgitus. Seejuures viitas riigikohus kohtuasutuste seaduse ja Eesti Vabariigi põhiseaduse vastavatele sätetele ning asus seisukohale, et “Eesti Vabariigis maksev seadus ei keela naissoost isikuid, kes Eesti Vabariigi kodakondsuses seisavad ning Tartu Ülikooli õigusteaduskonna kursuse lõpetanud ja kui neid mõned erilised K.A.S. paragrahvis 201 ettenähtud, isiklikku laadi takistused ei keela kohtuteenistusse astumast, kohtuameti kandidaatideks vastu võtta”.⁶⁶

Kuigi Kohtupalati esimehe määrus riigikohtu poolt tühistati ning talle tehti ülesandeks teha uus korraldus Auguste Susi-Tannebaumi kohtuameti kandidaadiks määramise osas, ei ole teada, kas selles asjas üldse veel mõni otsus tehti või võttis Auguste Susi-Tannebaum oma taotluse ise tagasi.⁶⁷ Igal juhul ei saanud temast Eesti esimest naiskohtunikku.

See juhtum äratas tähelepanu ka meedias. Ajalehes Postimees ilmus 4. oktoobril 1924 artikkel, mis kirjeldas protsessi käiku ning tõi ära

⁶³ RA, ERA.1356.1.356, l. 2p.

⁶⁴ Koosseisus esimees K. Parts ning liikmetena riigikohtunikud P. Kann, J. Lõo, D. Verhoustinski, J. Arro, M. Taevere, H. Jukum, V. Ditmar ja A. P. Palvadre. Riigikohtu isikkoosseisu kohta 1920–40 lähemalt vt: Anepaio, “Riigikohus (I)”, 30–33. Ühtlasi osales koosolekul riigikohtu prokurör Richard Rägo (RA, ERA.1356.1.356, l. 8).

⁶⁵ RA, ERA.1356.1.356, l. 9p.

⁶⁶ RA, ERA.1356.1.356, l. 8–9p.

⁶⁷ Kahjuks ei sisalda arhiivitoimik juhtumi edasist käiku kirjeldavaid dokumente.

riigikohtu seisukohad naisjuristide kandideerimise kohta.⁶⁸ Kahjuks ei ole ka Postimehes öeldud midagi sündmuste edasiste arengute kohta.

Susi-Tannebaum katkestas oma tegutsemise advokaadi abina samal, 1924. aastal ning ta kustutati advokaatide abide nimekirjast. Aastatel 1924–28 elas ta Pärnus, kus ta andis kodanikuõpetuse tunde Pärnu Tütarlaste Gümnaasiumis. 1928. aasta sügisest asus ta elama Tallinna.⁶⁹ Tõenäoliselt oli Auguste Susi-Tannebaumi elukohavahetus seotud tema abikaasa Feliks Tannebaumi töökoha muutusega, sest mees töötas aastatel 1923–24 Eesti Panga ametnikuna Tallinnas ja aastatel 1924–29 Pärnus.⁷⁰

Auguste Susi-Tannebaum võeti uuesti vannutatud advokaadi abiks 11. märtsil 1931 ning 1931.–32. aastal tegutses ta oma vanema venna, vannutatud advokaadi Arnold Susi⁷¹ abina. Vannutatud advokaati Auguste Susi-Tannebaumist siiski ei saanud, ta lahkus vannutatud advokaatide abide hulgast juba 1932. aastal omal soovil.⁷² 1944. aastal suundus ta juba uue perekonnanimega Auguste Tanner⁷³ Eestist Saksamaale ning 1948. aastal edasi Inglismaale.⁷⁴ Auguste Tanneri surmadaatumi kohta pole õnnestunud andmeid leida. Tema abikaasa Feliks võitles Teises maailmasõjas Saksa armees, 1944. aasta oktoobris ta arreteeriti ning suri vangistuses.⁷⁵

⁶⁸ “Kas naisterahvad võivad olla kohtuameti nooremateks kandidaatideks. Riigikohtu seletus. Jaatav vastus”, *Postimees*, 04.10.1924, 3.

⁶⁹ RA, ERA.1357.4.1168, l. 2.

⁷⁰ *Album Academicum II*, 57.

⁷¹ Arnold Susi sündis 04.01.1897, oli 1924–30 Tallinnas vandeadvokaadi abi ning 1930–41 vandeadvokaat, 1944. aastal Otto Tiefs valitsuses haridusminister (Vahtre, *Eesti Advokatuuri ajalugu*, 358; *Album Academicum II*, 16, 29; Mart Laar, *September 1944: Otto Tiefs valitsus* (Tallinn: Varrak, 2007), 331).

⁷² *Eesti Vabariigi Vannutatud Advokaatide Nõukogu 1932. aasta aruanne* (Tallinn: Eesti Kirjastus-Ühisus, 1933), 11. Ka 1932. aastal advokatuurist lahkumine võis olla seotud abikaasa töökoha muutusega, sest Feliks Tannebaum asus 1932. aastast tööle Tartu Panga direktorina (*Album Academicum II*, 57).

⁷³ Mõlemad abikaasad kandsid alates 1939. aastast perekonnanime Tanner. Auguste Tanneri välispass: RA, ERA.1.3.4744 (pagineerimata); Felix Tanneri välispass: RA, ERA.1.3.4745 (pagineerimata).

⁷⁴ Vahtre, *Eesti Advokatuuri ajalugu*, 358.

⁷⁵ *Album Academicum II*, 57.

Olli Oleski taotlus kohtuameti kandidaadiks 1929. aastal

Auguste Susi-Tannebaumi juhtumist viis aastat hiljem, 1929. aastal soovis kohtunikuks saada järgmine naisjurist. Olga Desideria Olesk⁷⁶ sündis 16. aprillil 1906 Tartus naisliikumise- ja hoolekandeaktivisti Minni Kurs-Oleski ning riigimehe ja advokaadi Lui Oleski tütrena. Pärast Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi Tütarlaste gümnaasiumi lõpetamist 1924. aastal õppis ta Tartu ülikooli õigusteaduskonnas, mille lõpetas 21. detsembril 1928.

2. jaanuaril 1929. aastal esitas Olli Olesk⁷⁷ Tartu-Võru rahukogu esimehele palve määrata end rahukogu juurde nooremaks kohtuameti kandidaadiks. Tema taotlus jäeti rahukogu esimehe ja kohtupalati esimehe poolt sama aasta 17. veebruari määrusega rahuldamata. Määrusele oli lakooniliselt märgitud: “Ei ole nõus – aluseks võttes endised seisukohad.”⁷⁸ Võib oletada, et tema taotluse peale eitava seisukoha võtmisel viidati Auguste Susi-Tannebaumi analoogssele juhtumile 1924. aastast.

Olli Olesk esitas seepeale 21. veebruaril riigikohtule kaebuse, milles märkis muu hulgas sedagi, et paar päeva pärast tema taotluse rahuldamata jätmist oli kohtuameti kandidaadiks vastu võetud Eduard Sillasoo.⁷⁹

Riigikohtu vastavale päringu peale selgitas Kohtupalati esimees oma 23. märtsi kirjas, et seadus ei sisalda eeskirju, mis sunniks kõiki sooviavaldajaid kohtuameti kandidaadiks määrama ega keela kandidaatide edaspidist määramist, kui kellegi palve on rahuldamata jäetud. Seetõttu leidis ta, et Eduard Sillasoo kandidaadiks määramine ei ole Olli Oleski õiguste rikkumine. Lisaks märkis Kohtupalati esimees, et Oleski kandidaadiks määramiseks puudus Kohtupalati prokuröri nõusolek ning ka Tartu-Võru rahukogu esimees oli tema kandidaadiks määramise vastu. Veel märkis ta, et Kohtupalati esimehel on “omajagu õigust kandidaatide määramise asjus ühtede palveid rahuldada, teiste palved aga rahuldamata jätta”.⁸⁰

Tartu-Võru rahukogu esimees esitas 10. mail 1929 lühikese teate, et tema toetab ainult selliste isikute palveid kandidaadiks määramise kohta, kelle suhtes ta on veendunud, et nendest võivad kujuneda tublid kohtutegelased. Olli Oleski suhtes tal sellist veendumust ei olnud, mistõttu ta ka tema palvet ei toetanud.⁸¹ Huvitav asjaolu siinjuures on, et tollane kohtu- ja siseminister

⁷⁶ Sündinud Ollesk (*Album Academicum II*, 319).

⁷⁷ 1929. aastal kasutas ta ametlikes dokumentides nime Olli Olesk.

⁷⁸ RA, ERA.1356.1.363, l. 15.

⁷⁹ *Ibid.*, 15, 1. Eduard Sillasoo (1899–1940) õppis Olga Oleskiga samal ajal Tartu ülikoolis, mõlemad lõpetasid 1928. aastal õigusteaduskonna. Alates 1931 oli Sillasoo vandeadvokaadi abi, 1935–38 töötas Tartus advokaadina (*Album Academicum II*, 128).

⁸⁰ RA, ERA.1356.1.363, l. 7–7p.

⁸¹ *Ibid.*, 9.

Tõnis Kalbus⁸² avaldas riigikohtule 15. mail 1929 saadetud kirjas arvamust, et Olli Oleski palve tuleks tema hinnangul rahuldada. Ta põhjendas oma seisukohta sellega, et ei ole võimalik ette öelda, kas keegi kandidaatidest on kohtunikuks kõlbulik või mitte, sest see selgub isiku tööst ja tegevusest kandidaadiks olemise ajal.⁸³

Kõnealusele kirjale oli lisatud Kohtupalati prokuröri poolt 26. aprillil 1929 kohtu- ja siseministrile saadetud seisukoht Olli Oleski kaebuse kohta,⁸⁴ milles prokurör avaldas oma kindlat veendumust, et naisterahvad kohtunikuks ei sobi. Seejuures ta selgitas: “Kohtuniku amet on liiga raske neile. Selles ametis peab tunnete ja igasuguste kõrvaliste asjaolude mõjutustest vaba otsustamise võime olema. Naisterahvas, minu arvates oma iseloomult seda võimet sel määral, nagu mees, ei oma. Võib-olla, ei vääri see minu seisukoht küllaldaselt hääkskiitmist, et on ehk erandeid olemas, kuid sellele seisukohale on asunud ka esimees ja meil lahkuminekuid üldises mõttes ei olnud.” Lisaks märkis prokurör, et naisterahvaste kohtuameti kandidaatideks määramine “raskendaks kõlbuliste meeskandidaatide edasiliikumist palgalistele kohtadele, mis omakorda vähendaks tahet ja võimalust tublimatel jõududel edasi töötada, mis omakorda halvavat mõju ei jäta avaldamata kohtute koosseisu peale”.⁸⁵ Tähelepanu väärrib siinkohal ka kirjas esitatud seisukoht, et seadus ei nõua kandidaaditaotluste rahuldamata jätmise korral sellise otsuse põhjendamist ega motiivide avamist. Siinjuures viitas prokurör Susi-Tannebaumi 1924. aasta kaasusele ning leidis, et ka riigikohus on oma 1924. aasta 1. septembri määruses Susi-Tannebaumi asjas toetanud ja aktsepteerinud Kohtupalati esimehe üldiste väidete piisavust ega ole nõudnud nende motiveerimist.⁸⁶ Selline seisukoht ametiisiku poolt, kelle arvamusest sõltus isiku kandidaadiks nimetamine, andis edaspidiseks kahtlemata selge signaali. Nii ei tekkinudki naisterahvastel erilisi väljavaateid kohtunikuks pürgida – ei olnud mõtet vaidlustada otsust, mida otsuse vastuvõtja põhjendama ei pidanudki.

⁸² Kohtu- ja siseminister aastatel 1925–30 (Järvelaid, Pihlamägi, *80 aastat justiitsministeeriumi*, 20). Tõnis Kalbus ja Olli Oleski isa Lui Olesk kuulusid mõlemad asutava kogu ja I riigikogu koosseisu, kuid ei saa väita, et ainult see asjaolu võis mõjutada Kalbust saatma riigikohtule Olli Oleskit toetavat kirja.

⁸³ RA, ERA.1356.1.363, l. 10.

⁸⁴ Riigikohus oli Kohtupalati prokuröri nõudnud selgitust Olli Oleski kohtuameti kandidaadiks nimetamata jätmise kaalutluste osas kohtu- ja siseminister Kalbuse kaudu. Edastades riigikohtule Kohtupalati prokuröri seisukoha pidas kohtu- ja siseminister vajalikuks riigikohtule edastada ka prokuröri omast kardinaalselt erinev isiklik seisukoht, mille järgi oleks pidanud Olli Oleski kandidaadiks nimetama (RA, ERA.1356.1.363, l. 8).

⁸⁵ RA, ERA.1356.1.363, l. 11, 12.

⁸⁶ *Ibid.*, 11.

Riigikohtu üldkogu korraldaval koosolekul 25. mail 1929 tühistati Kohtupalati esimehe poolt sama aasta 17. jaanuaril antud määrus, millega Olli Olesk oli jäetud kohtuameti kandidaadiks vastu võtmata, ning kohustati Kohtupalati esimeest Olli Oleski palvet uuesti sisuliselt läbi vaatama. Kõnealuses määrukses viitas riigikohus ka Susi-Tannebaumi asjas oma 1. septembril 1924 tehtud otsusele, milles oli juba tollal selgitanud, et kehtiv seadus ei keela naisterahvaid kohtu teenistusse võtta. Olli Oleski asjas vastu võetud otsuses rõhutas riigikohus, et kui selline seisukoht juba kord kehtib, siis ei saa seaduspäraseks lugeda põhjendusi, millele oli tuginenud Kohtupalati prokurör, st naiste mittesobivus kohtunikuametisse ja naiskandidaatide vastuvõtmisel meeskandidaatide edasilükkamise raskendamise. Lisaks märkis riigikohus, et kohtuameti kandidaadiks vastuvõtmisega tahetakse võimaldada isikutel, kes on vastava juriidilise hariduse saanud, ennast ette valmistada tulevasteks kohtutegelasteks, ühtlasi lasta neil näidata oma võimeid ja kõlblikkust kohtutegevuseks.⁸⁷ Riigikohus asus seega selgelt seisukohale, et oluliseks teguriks kohtuametisse kandideerimisel peab olema kandidaadi haridus, mitte tema sugu.

Olli Oleski palve uuel läbivaatamisel jättis Kohtupalati esimees oma 18. oktoobri 1929 määrusega Oleski palve rahuldamata lühikese selgitusega: “Olli Oleski palve kohtuameti kandidaadiks nimetamise kohta on minu poolt tagajärjeta jäetud mittevormilistel põhjustel.”⁸⁸ Olli Olesk kaebas otsuse 25. novembril edasi,⁸⁹ kuid tema uue kaebuse läbivaatamisel tehtud 14. detsembri otsuses on riigikohus lakooniliselt ja lühidalt asunud seisukohale, et “kandidaadi kõlblikkuse hindamine kuulub ametisse võtja oma

Joonis 2. Olli Olesk (RA, EAA.1781.1.45, l. 62).

⁸⁷ RA, ERA.1356.1.363, l. 16–16p.

⁸⁸ *Ibid.*, 4.

⁸⁹ *Ibid.*, 1.

parema äranägemise alla ja Riigikohtule ei ole õigust antud neid oma hindamisele võtta ja omalt poolt kandidaatide nimetusi ette võtta”. Sellisest põhjendusest tulenevalt jättis riigikohus Olli Oleski teise kaebuse rahuldamata⁹⁰ ning oli kinnitanud seisukohta, et kohtuameti kandidaadi taotluste rahuldamata jätmisel ei pea otsust põhjendama.

Kaebuse menetlemise ajal 1929. aastal töötas Olli Olesk neli kuud praktikandina Tartu 3. jaoskonnakohtuniku kantseleis.⁹¹ Pärast kaebuse rahuldamata jätmist riigikohtus otsustas naine kohtunikameti poole püüdlemisest loobuda ning jätkata karjääri oma isa eeskujul advokaadina. Eesti Vabariigi Vannutatud Advokaatide Nõukogu otsusega võeti ta 13. oktoobril 1930 vastu vandeadvokaadi abiks, kuus aastat hiljem, 6. aprillil 1936 sai ta vandeadvokaadiks.⁹² Kuid juba sama aasta 1. oktoobril suundus ta tööle Tartu linna vaeslastekohtusse ametniku ja sekretärina, kus töötas 1939. aasta oktoobrini, misjärel siirdus tööle Tallinnasse sihtasutuse Eesti Lastekaitse peasekretäriks.⁹³ 1945. aastal asus Olli Olesk tööle Tallinna linna haridusosakonna lasteaedade inspektorina.⁹⁴ Pole küll täpselt teada, kas selline karjääripööre võis olla seotud poliitiliste muutustega või miks ta advokaadiametist loobus, kuid vaadeldes tema hilisemaid töökohavalikuid, võib oletada, et ta soovis töötada rohkem lapsi ning nende õigusi puudutavatel ametikohtadel. 1952. aastal ilmus Oleski sulest raamat *Mida peab teadma iga töötav ema*,⁹⁵ mis kirjeldab tervishoidu üldiselt ning keskendub just emadele pakutavatele terviseteenustele. Olli Olesk suri 26. veebruaril 1988. aastal Tartus.⁹⁶

Kohtuameti kandidaadiks seega 1920.–30. aastatel Eestis naisi vastu ei võetud. Arhiivimaterjalidest nähtub samas, et praktikandina rahukogude kantseleidesse ja osakondadesse võeti naisi ilma vastuseisuta tööle ka juba 1920. aastatest. Nii mõnedki hilisemad vannutatud advokaadid ja advokaadi abid praktiseerisid enne advokatuuri liikmeks astumist rahukogude juures. Enamasti esialgu ilma palgata, kuid tihtipeale pärast mõnekuist praktiseerimist võeti naised rahukogude poolt tööle palgaliste sekretärade ja kantseleiametnikena.

⁹⁰ RA, ERA.1356.1.363, 6–6p.

⁹¹ RA, EAA.3501.3.66, l. 4.

⁹² RT lisa, nr. 32, 21.04.1936, 1722.

⁹³ RA, EAA.3501.3.66, l. 7, 12.

⁹⁴ Vahtre, *Eesti Advokatuuri ajalugu*, 310.

⁹⁵ Olli Olesk, *Mida peab teadma iga töötav ema?* (Tallinn: Tallinna Sanitaarhariduse Maja, 1952), 7 lk. Teose kordustrükk ilmus 1958. aastal.

⁹⁶ *Album Academicum II*, 319.

Naiste kohtunikuks saamise küsimus püsis siiski päevakorras ning ka 8. mail 1933 ajalehes *Maa Hääl* ilmunud artiklis märgiti, et kõigi naisadvokaatide palavamaks sooviks on, et naistel võimaldataks kohtunikuks saada. Kõnealusel artiklis mõõndakse, et kuigi see ei ole seadusega keelatud, on naiste kohtunikuks saamine tegelikult siiski takistatud. Artikkel lõpeb tõdemusega, et naistel ei ole pääsu kohtuameti kandidaadi kohale, kuigi alles sellel kohal võiks otsustada, kas naine on küllalt küps kohtunikuks või mitte.⁹⁷

Mõni aasta hiljem kerkis naiskohtunike teema uuesti meedias esile. 1936. aasta veebruaris nimetas siseminister Tartu vaeslastekohtu esimeheks naisjuristi, keda rahvasuus ja meedias hakati kohe nimetama esimeseks naiskohtunikuks.⁹⁸ Enne selle juhtumi käsitlemist on siin kohane anda lühike ülevaade tollastest vaeslastekohtutest ja nende koosseisule sätestatud nõuetest.

Vaeslastekohtud

Vaeslastekohtutes lahendati eestkoste- ja hoolekandeesju.⁹⁹ Eesti iseseisvusaastatel tegutsesid valdades vaeslastekohtutena vallakohtud ning linnadesse olid loodud eraldi vaeslastekohtud, lisaks loodi 1920. aastatel alevite vaeslastekohtud. Ajutise Valitsuse 18. novembri 1918 määrusega ajutiste kohtute sisseseadmise kohta vallakohtud küll kaotati, kuid samas ei korraldatud selle määrusega hoolekande- ja eestkosteasjade üleminekut mõne teise asutuse pädevusse. Seepärast jäeti kohtuministri 20. jaanuari 1919 ringkirjaga vallakohtud ajutiselt tegutsema valla vaeslastekohtutena.¹⁰⁰ Tulenevalt nende spetsiifilisest pädevusest peab aga arvestama, et vaeslastekohtud ei sulandunud täiesti kohtuasutuste süsteemi, vaid moodustasid omaette võrgustiku selle kõrval.¹⁰¹

⁹⁷ "Igatsus kohtunikutiitli järele", *Maa hääl: maarahva ajaleht*, nr 54, 08.05.1933, 5.

⁹⁸ "Meie esimene naiskohtunik. Rubriik Naine ja Kodu", *Waba Maa*, nr 36, 13.02.1936, 8.

⁹⁹ Vaeslastekohtute tegevuse piirdaatumiteks Eesti alal on 1647–1944. Nende tegevusvaldkond ja kompetents jäid suhteliselt väheste nüanssidega läbi aegade samaks, seevastu konkreetsete asutuste nimed, koosseisud ja alluvus tegid aeg-ajalt läbi suuremaid muutusi, vt Roosileht, *Vaeslastekohtud*, 6.

¹⁰⁰ RT 1919, 4.

¹⁰¹ Hoolekandeesutuste süsteemist ja toimimisest, samuti vastavatest poliitikatest ja seadusandlusest vt ka Viljar Peep, *Eesti sotsiaalpoliitilise õigusloome arengujooned 1. omariiklusaajal* (Tallinn: Argo, 2005), 70–94.

Riigikohtunik Timotheus Grünthal¹⁰² juhtis 1932. aastal avaldatud artiklis kohtute järelevalvest vaeslastekohtute üle tähelepanu sellele, et vaeslastekohtute ülesandeks on kanda hoolt selliste isikute vara ja isikute endi eest, “kes ise enda või oma vara huve kaitsta ei suuda, olgu alaealisuse, vaimsete või füüsiliste defektide, äraoleku, pillava eluviisi või muudel seaduses ettenähtud põhjustel”.¹⁰³ Ta leidis, et see polnud oma loomult ehtne kohtulik funktsioon, vaid kuulus pigem administratiiv- ehk haldusasutuste tegevuse hulka. Samas ei eitanud Grünthal kohtuliku kontrolli vajalikkust ka vaeslastekohtute tegevuse üle. See pidi aga toimuma just niisugusel moel, nagu administratiivkohtul oli üldiselt järelevalvepädevus haldusasutuste üle.¹⁰⁴ Grünthal märkis, et 1889. aasta kohtureform lahutas sel kaalutlusel linna vaeslastekohtud üldisest kohtusüsteemist, muutes need eralisteks linnavalitsuse asutusteks, mille koosseis moodustati linnavolikogude poolt valitud liikmetest linnaeaa eesistumisel. Administratiivse järelevalve korras allusid need uued asutused tollal kubermanguvalitsusele, kuid nende pädevusse kuuluvate sisuliste otsuste üle, st üldistes hoolekande ning eestkoste küsimustes kuulus järelevalveõigus vastavale ringkonnakohtule. Grünthali sõnul kehtis sarnane kord Eestis vaeslastekohtute korralduse osas jätkuvalt edasi ka artikli kirjutamise ajal ehk 1932. aastal, kusjuures ringkonnakohtu ülesandeid teostas siis juba rahukogu kui esimese astme kohus.¹⁰⁵

Mis puudutab vaeslastekohtute koosseisule sätestatud nõudeid, siis 1934. aasta kriminaalseadustiku maksmapanemise seadusega¹⁰⁶ kehtestati, et vallakohtu liikmed valib vallavolikogu kinnisel hääletamisel neljaks aastaks. Vallakohtu liikmeteks või kandidaatideks ei tohtinud olla isikud, kes olid alla 25-aastased; kirjaoskamatud; kohtuotsusega vangistusse mõistetud või kellele oli mõistetud kõrgem karistus; kes olid kuritegude pärast kohtu või eeluurimise all; tagandatud teenistuskohalt kohtuotsusega; maksujõuetud võlglast; välisriigi kodanikud. Seevastu haridusnõuet ei olnud kehtestatud, kui mitte lugeda selleks üldise kirjaoskuse nõudmist.

Esimest korda kehtestati haridusnõue linna vaeslastekohtu esimehele 1935. aasta Linna vaeslastekohtute koosseisu seadusega,¹⁰⁷ mille kohaselt

¹⁰² Timotheus Grünthal (1893–1955) oli 1928–40 riigikohtunik, alates 1939 Riigikohtu tsiviilosakonna esimees, alates 1935. aastast Tartu ülikooli tsiviilprotsessi õppejõud. 1944 põgenes Grünthal koos perega Rootsi, kus oli 1945–52 Eesti Komitee esimees ning 1947–55 riiklik stipendiaat Stockholmi ülikooli juures (*Album Academicum II*, 95).

¹⁰³ Timotheus Grünthal, “Kohtulik järelevalve linna-vaeslastekohtute üle”, *Õigus*, 9 (1932), 391.

¹⁰⁴ *Ibid.*, 392.

¹⁰⁵ *Ibid.*, 392–393.

¹⁰⁶ RT 1934, 85.

¹⁰⁷ RT 1935, 97, 797; RA, ERA.31.3.2779.

pidi vaeslastekohtu esimees vastama jaoskonnakohtunikele kehtivatele nõuetele,¹⁰⁸ kusjuures sätestati, et linnapea ametikoht oli ühitatav vaeslastekohtu esimehe ametiga. Nimetatud seaduse kohaselt valis vaeslastekohtu esimehe ja liikmed linnavolikogu neljaks aastaks ning esimees ja liikmed kuulusid siseministri poolt kinnitamisele. Arvestades vaeslastekohtutele määratud ülesandeid, mille hulka kuulusid isikute varanduse hoidmine, säilitamine ja järelevalve vara seaduslike omanike kindlakstegemiseni ning sellekohane asjaajamine, oli igati ootuspärane, et vaeslastekohtu kohtunik pidi olema õigusteadusliku ettevalmistusega.

Ljubov Hütsi – Eesti esimene naiskohtunik?

Ajakirjanduses “meie esimeseks naiskohtunikuks” nimetatud Ljubov Hütsi kinnitati siseministri resolutsiooniga Tartu vaeslastekohtu esimehe ametisse 3. veebruaril 1936. aastal.¹⁰⁹

Ljubov Hütsi sündis 2. märtsil 1894 Tartumaal Sangastes talupidaja Andrei Hütsi tütreana.¹¹⁰ Tema isa võttis aktiivselt osa valla tegevusest, olles vallavanem ning kiriku vöörmünder. Tal oli kuus õde ja kaks venda, ta ise oli pere kolmas laps.¹¹¹ Ljubov Hütsi lõpetas Ilmjärve kihelkonnakooli ja omandas Kuramaa kubermangu kloostris juures asuvas vaimulikus keskkoolis kodukooliõpetaja kutse. Ühe aasta töötas ta Otepää haridusseltsi koolis õpetajana, kuid jõudis peagi selgusele, et õpetajakutse teda ei rahulda, mispeale üritas pääseda õppima Petrogradi kõrgematele ülikoolikursustele. Tema lootused Petrogradis aga ei täitunud ning ta teenis neil aastatel ülalpidamist kodukooliõpetajana Venemaal. Eestisse naasis ta 1915. aastal ning töötas erinevatel töökohtadel: Narvas kontoriametnikuna, Tallinnas toitlustusvalitsuses, küttesosakonnas ja inseneripataljoni staabis. 1. oktoobril 1920 võeti ta Tartu ülikooli esialgu vabakuulajaks kaubandus-

¹⁰⁸ Tartu linnavolikogu 27.01.1936 koosoleku protokollis toodi ära kõik seadusest tulevad nõuded jaoskonnakohtunikule: vähemalt 25-aastat vana, Eesti Vabariigi kodanik, pidi oma ülikooli või mõne teise kõrgema õppeasutuse diplomit õigusteaduses või tunnustust õigusteaduse eksamite sooritamise kohta või senise teenistusega olema tõendanud teadmisi kohtu alal. Jaoskonnakohtunikuks ei tohtinud olla isik, kes oli kohtu või eeluurimise all kuritegude pärast või kes oli jõustunud kohtuotsusega mõistetud vangistusse või kellele oli mõistetud kõrgem karistus, kes oli jõustunud kohtuotsusega tagandatud teenistuskohalt, samuti maksujõuetud võlglast, pillamise pärast hoolekande all olevad isikud (RA, ERA.40.1.1034, pagineerimata).

¹⁰⁹ Siseministeeriumi omavalitsuste osakonna teade Tartu linnavalitsusele, 05.02.1936: RA, ERA.40.1.1034 (pagineerimata).

¹¹⁰ Ljubov (teine nimekuju Ljuba) Hütsi suri 15.03.1948 (*Album Academicum II*, 192; *Eesti Naisüliõpilaste Selts 100* (Tartu, 2011), 442).

¹¹¹ “Meie esimene naiskohtunik”, *Waba Maa*, 13.02.1936, 8.

Joonis 3. Ljubov Hütsi (RA, EAA.2100.1.3125, l. 46).

osakonda ning 20. detsembril 1921 täieõiguslikuks üliõpilaseks. Avalduses rektorile on Ljubov Hütsi märkinud, et enne Tartu ülikooli astumist oli ta ametis Haapsalu sõjaväesanooriumi kantseleis. Veel ülikooliõpingute ajal 1924. aastal valiti ta Tartu linna statistikabüroo asjaajajaks, kus ta tihti täitis ka juhataja kohustusi. 17. detsembril 1927 väljastati Ljubov Hütsile ajutine Tartu ülikooli tunnistus selle kohta, et ta on õigusteaduskonnas nõutavad eksamid sooritanud ning ülikooli valitsuse kinnitusel tunnistatud ülikooli lõpetanuks.¹¹²

Alates 1. oktoobrist 1928 töötas Ljubov Hütsi Tartu vaeslastekohtu sekretärina. Sellel ajal oli

Tartu vaeslastekohtu esimeheks Tartu linnapea, kelle ülesanded piirdusid koosolekute juhatamisega. Seega juhtis vaeslastekohtu sisulist tööd just vaeslastekohtu sekretär.

Vastavalt kehtinud korrale valiti Ljubov Hütsi Tartu vaeslastekohtu esimeheks kõigepealt Tartu linnavolikogu poolt 27. jaanuari 1936. aasta koosolekul¹¹³, kus ta kandidaadina kohe välja pakuti kui kauaaegne sama kohtu sekretär. Tema kandidatuuri osas avaldati koosolekul arvamust, et tal on juba olemas vastav kogemus ning ühtlasi vastas ta kõigile kandidaatidele esitatavatele nõuetele. Tema kui konkreetse kandidaadi sobivuse osas sellesse ametisse ei olnud seega kellelgi kahtlust. Küll arutati koosolekul eelnevalt, kas ei pea antud ametikoha osas kuulutama välja ikkagi avalikku konkurssi, ja ka seda, kas koht peaks olema palgaline või palgata. Lõpuks valiti häälteenamusega¹¹⁴ vaeslastekohtu esimeheks neljaks aastaks Ljubov Hütsi. Samal koosolekul valiti ka viis vaeslastekohtu liiget, kelleks said linnakooli ja vaimuliku seminari haridusega Tartu metodisti koguduse kiri-

¹¹² RA, EAA.2100.1.3125, l. 2, 15, 42.

¹¹³ Tartu linnavolikogu koosoleku protokoll, 27.01.1936: RA, ERA.40.1.1034 (pagineerimata).

¹¹⁴ 23 poolthäält ja 4 vastuhäält (*ibid.*).

kuõpetaja Aleksander Kuum, kihelkonnakooli haridusega pangategelane Aleksander Keiss, vannutatud advokaat Valter Stackelberg, ajalehede kaastõtõtaja Albert Marmor, kes oli lõpetanud Tartu ülikooli õigusteaduskonna, ja advokaat Peeter Ollen.¹¹⁵ 31. jaanuari 1936 kirjaga esitati eelnimetatud kohtukoosseis kinnitamiseks siseministrile, mille viimane oma resolutsiooniga ka 3. veebruaril kinnitas.¹¹⁶ Tartu vaeslastekohtu koosseisu kinnitamise kohta ilmus ajalehes Postimees ka vastav teade.¹¹⁷

Kahtlemata oli naisterahva saamine vaeslastekohtu esimeheks tollal tähelepanuväärne uudis. Seda kinnitavad ka mitmed artiklid tema kohta erinevates ajaleheväljaannetes. Näiteks ilmus 10. veebruari 1936 Postimehes teade selle kohta, et Tartu akadeemiliste naiste klubiõhtul austati vaeslastekohtu esimest naisesimeest Ljubov Hütsit. Teates märgiti, et tervitades uut naisesimeest juhiti klubiõhtul tähelepanu sellele, kui raske on naisel edasijõudmine kutsealal, kuna tuleb võita iganenud eelarvamusi naise võimete kohta.¹¹⁸

18. veebruaril 1936. aastal ilmus Ljubov Hütsist pikem artikkel pealkirjaga “Meie esimene naiskohtunik”, artikli juures avaldati ka tema foto. Artiklis märgiti, et tegu on Eestis esimese naisega sel vastutusrikkal kohal. Ühtlasi kirjeldati lühidalt Ljubov Hütsi lapseõlve ning märgiti ära, et tema perekond kuulus Sangastes aktiivsemate hulka. Põhjalikumalt käsitleti tema karjääri edenemist; Hütsit iseloomustati kui visa ja edasipüüdlikku eesti naist ning tõdeti, et just tema isiklik tublidus on teda nii kaugele aidanud.¹¹⁹

15. novembri 1936 Uudislehe artiklis “Akadeemiliste naiste suurpüha” toodi ära mitmete haritud Eesti naiste nimed. Seejuures osutati ka Ljubov Hütsile kui eriti tähelepanuväärsele naisele, kellest on saanud Eesti esimene naiskohtunik ning kes on võrsunud Eesti Naisüliõpilasseltsi perest.¹²⁰ Kui Riia linna vaeslastekohtust käidi 1937. aasta sügisel tutvumas Tartu vaeslastekohtu asjaajamise ja korraldusega, ilmus ajalehes Postimees teade selle kohta, et Riia otsib Tartust eeskujuga oma vaeslastekohtu reformimiseks. Ühtlasi märgiti kõnealusel artiklis, et Riias tulnud külastajale, kes oli üllatunud Tartu vaeslastekohtu ratsionaalsest töökorraldusest, mille

¹¹⁵ Tartu linnavalitsuse kiri siseministrile, 31.01.1936: RA, ERA.40.1.1034 (pagineerimata).

¹¹⁶ Siseministeeriumi omavalitsuste osakonna teade Tartu linnavalitsusele, 05.02.1936: RA, ERA.40.1.1034 (pagineerimata).

¹¹⁷ “Tartu vaeslastekohtu koosseis kinnitati. Rubriik Tartu teated”, *Postimees*, nr 35, 06.02.1936, 6.

¹¹⁸ “Akadeemilised naised austasid prl. L. Hütsit. Rubriik Tartu teated”, *Postimees*, nr 39, 10.02.1936, 7.

¹¹⁹ “Meie esimene naiskohtunik”, *Waba Maa*, 13.02.1936, 8.

¹²⁰ “Akadeemiliste naiste suurpüha. Kes need naised on ja mis neist saanud?”, *Uudisleht*, nr 180, 15.11.1936, 7.

kohaselt kogu asjaajamine lasus vaid kahel töötajal, andis vastavaid seletusi ja andmeid Tartu vaeslastekohtu esimees Ljubov Hütsi.¹²¹ Ka juba varem, 1934. aastal oli ilmunud ajalehes *Postimees* Ljubov Hütsiga tehtud telefoniintervjuu, kus ta tollal veel vaeslastekohtu sekretärina¹²² vastas vaeslastekohtu pädevust puudutavatele küsimustele.¹²³

Ljubov Hütsi oli Tartu vaeslastekohtu esimehe ametis veel 1941. aasta algul, kui ta oma 30. jaanuari 1941 kirjaga pöördus Tartu linna täitevkomitee poole. 1941. aasta algusest oli kehtima hakanud Vene NFSV perekonna, abielu ja eestkoste seaduste koodeks,¹²⁴ mille kohaselt hakkasid eestkoste ja hoolduse funktsioonid kuuluma kohalikele täitevkomiteedele. Ljubov Hütsi tegi oma kirjas Tartu linna täitevkomiteele ettepaneku likvideerida Tartu vaeslastekohus senisel kujul ja teha vaeslastekohtule ettekirjutus likvideerimise puhul anda kõik lõpetatud ja lõpetamata toimikud ja varad vastavatele Tartu linna asutustele ja osakondadele. Samas kirjas tegi Ljubov Hütsi täitevkomiteele ettepaneku saata keegi Tallinnasse tutvuma seal sisseseadatud asjaajamise ja menetluse viisiga, et leida eeskujusid, mis oleks tarvilikud ja otstarbekohased eestkoste ja hoolduse ühtlasemaks korraldamiseks Tartus.¹²⁵ 15. veebruaril 1941 Tartu linna rahvahariduse osakonna juhatajale saadetud kirjast selgub, et täitevkomitee saatis olukorraga tutvuma ja ülevaadet saama Ljubov Hütsi enda. Kirjast nähtub, et ka Tallinnas ei olnud selleks ajaks veel vaeslastekohtutest üle antud eestkoste- ja hooldusasjade osas töö korraldatud, mistõttu tegi Ljubov Hütsi viimatinimetatud kirjas ise täitevkomiteele ettepanekuid, kuidas Tartus edaspidi eestkoste ja hooldusasu reguleerida. Ta pani ette, et hilisemate korralduste saamiseni moodustataks Tartu linna rahvahariduse osakonna juurde eestkoste ja hoolduse osakond, kellele läheksid üle kõik Tartu vaeslastekohtu varad ja asjaajamine. Lisaks tegi ta konkreetseid ettepanekuid osakonna töötajate arvu, palgade ja sisseseadmiseks minevate kulude osas.¹²⁶

Nõukogude võimu kehtestamine ja vaeslastekohtute likvideerimist reguleerivate õigusaktide vastuvõtmine ei toonud siiski veel kaasa vaeslastekohtute kadumist alaliselt. Saksa okupatsiooni ajal alustasid need 1941.

¹²¹ "Riia otsib Tartust eeskjuu oma vaeslastekohtu reformimiseks. Rubriik Tartu teated", *Postimees*, nr 235, 19.09.1937, 5.

¹²² Artiklis nimetatakse Ljubov Hütsit "sekretär õigusteadlane". "Waeslastest, "pulmalubadest" ja eeskostjaist. Rubriik Halloo, mis uudist?", *Postimees*, nr 308, 10.11.1934, 7.

¹²³ *Ibid.*

¹²⁴ *VNFSV abielu, perekonna ja eestkoste seaduste koodeks: muudatustega kuni 1. detsembrini 1940; ametlik tekst ühes paragrahvide järgi süstematiseeritud materjale sisaldava lisaga: ametlik tõlge* (Tallinn: ENSV Kohtu Rahvakomissariaat, 1940).

¹²⁵ RA, EAA.3501.3.47, l. 41.

¹²⁶ RA, EAA.3501.3.47, l. 44–44p.

aasta oktoobris uuesti tööd vanas koosseisus ja enne 21. juunit 1941 kehtinud seaduste alusel. Vaeslastekohtud likvideeriti alles 1944. aastal.¹²⁷ Ljubov Hütsi oli tõenäoliselt Tartu vaeslastekohtu esimehe ametis kuni selle likvideerimiseni, sest ta on saatnud Tartu vaeslastekohtu esimehena kirju välja nii 1942., 1943. kui ka 1944. aastal ning tema nimi esineb neil aastatel Tartu vaeslastekohtu palgalehtedel.¹²⁸

Võttes arvesse vaeslastekohtu kui institutsiooni funktsiooni ja toimimist, tuleb asuda siiski seisukohale, et Ljubov Hütsit ei saa ikkagi nimetada kohtunikuks. Ta valiti oma ametisse linnavolikogu poolt tähtajaliselt neljaks aastaks ning ta kinnitati ametisse siseministri, mitte riigikohtu poolt. Vaeslastekohus oli küll kohtuliku kontrolli all ning selle otsuste ja tegevuse peale võis edasi kaevata ringkonnakohtusse, kuid hoolimata nime- tusest kuulus vaeslastekohus ikkagi pigem administratiivasutuste hulka.

Esimesed naiskohtunikud nõukogude perioodil

Esimesed naised valiti Eestis kohtunikuametisse alles okupatsiooni esimesel aastal 1940/41. Kokku oli neid kuus. Kahtlemata tingis sellise naiskohtunike rohkuse poliitiline ja ühiskondlik situatsioon. Eesti okupeerimisel Nõukogude Liidu poolt võeti kiirelt ette kohtusüsteemi puhastamine, paljud senised kohtunikud vallandati.¹²⁹ Dekreediga 29. juulist 1940¹³⁰ muudeti ja täiendati kehtivat kohtute seadustikku. Sellega “tühistati kohtunike ja prokuröride privileegid võrreldes teiste ametnikega”¹³¹ ehk otse öeldes kaotati kohtute ja õigusemõistmise sõltumatus ning allutati need parteilisele kontrollile. Ühtlasi lihtsustati tunduvalt kohtunike ametisse nimetamise ja vabastamise korda.¹³² Rahvakohtuniku kohad muudeti valitavateks. Ümberkorraldusi asus nõukogude mustri järgi läbi viima rahvakomissar Aleksander Jõeäär.¹³³ Vabanenud kohtade täitmiseks korraldati

¹²⁷ Roosileht, *Vaeslastekohtud*, 67.

¹²⁸ RA, ERA.2967.2.20 (pagineerimata); RA, ERA. 2967.2.21 (pagineerimata).

¹²⁹ Viljar Peep, “Pilguheit Eesti õiguse ja kohtute arengule”, *Kleio. Ajaloo ajakiri*, 1 (1995), 16–26 (25), kodanliku kohtukorralduse “lammutamisest” ja uute nõukogude kohtute “ülesehitamisest” vt ka Valter Raudsalu, “Nõukogude justiitsüsteemi loomine Eestis” [I], *Nõukogude Õigus*, 3 (1984), 217–221 (219–220); käsikirjana TÜ raamatukogus Eerik-Juhan Truuväli, *Kodanliku riigiparaadi purustamine ning sotsialistliku riigiparaadi loomine Eestis 1940/41. a.* (Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, 1966), 200–261.

¹³⁰ RT 1940, 87, 835.

¹³¹ Raudsalu, “Nõukogude justiitsüsteemi loomine”, 217.

¹³² Endel Orgmäe, *EKP tegevus Eesti NSV kohtuorganite loomisel ja sotsialistliku õigusemõistmise korraldamisel (aastad 1940–1949)* (Tallinn: Eesti Raamat, 1969), 12;

¹³³ ENSV Kohtu Rahvakomissariaadi tegevusest 1940–1941 üksikasjalikumalt Järvelaid, Pihlamägi, *80 aastat justiitsministeeriumi*, 78–90.

endistele juristidele ja ka ilma juriidilise hariduseta isikutele kursusi ning toodi ka inimesi Venemaalt. Ometi oli raske leida piisavalt inimesi, kes oleksid tundnud uut õigust¹³⁴ või õigust üldse ja olnud ka uuele korrale lojaalsed.¹³⁵ Endiste kohtunike massiline vallandamine ja uute kohtunike ametiseseadmine varasemast täiesti erinevas korras avas seega uued karjäärivõimalused ka naisjuristidele.

Eesti NSV Ajutise Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 31. detsembrist 1940¹³⁶ määrati esimese naisena Tallinna ringkonnakohtu kohtunikuks Leida Puusepp, kes oli samal aastal lõpetanud Tartu ülikooli õigusteaduskonna.¹³⁷ Mõni kuu hiljem, Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 20. märtsist 1941¹³⁸ sai Rakvere ringkonnakohtu kohtunikuks Miralda Tooma,¹³⁹ kes oli Tartu ülikooli õigusteaduskonna lõpetanud 1935. aastal.¹⁴⁰ Ringkonnakohtuniku ametis oli ta lühikest aega; hiljem töötas Nõmme politseijaoskonna sekretärina ning aastatel 1942–44 juba kohtudirektooriumi kohtutäiturite revidendina.¹⁴¹ Pärast sõda töötas Miralda Tooma tubakavabriku Leek majandusjuhatajana.

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 26. märtsist 1941¹⁴² nimetati Tallinna ringkonnakohtu kohtunikuks Ludmilla Vallner.¹⁴³ Lud-

¹³⁴ Juba 16. detsembrist 1940 kehtestati Vene NFSV kriminaalkodeks (*ENSV Teataja*, 1940, 65, 868), 1. jaanuarist 1941 ka tsiviilkodeks, kriminaal- ja tsiviilprotsessi koodeksid ning abielu, perekonna ja eestkoste seaduste kodeks (*ENSV Teataja*, 1940, 73, 1006 ja 1007; 1941, 8, 92).

¹³⁵ Toomas Karjahärm, Väino Sirk, *Kohanemine ja vastupanu. Eesti haritlaskond 1940–1987* (Tallinn: Argo, 2007), 433–435.

¹³⁶ Seadlus Ülemkohtu ja ringkonnakohtute koosseisude kohta: RA, ERA.R-3.3.64, l. 21.

¹³⁷ Leida Puusepp sündis 30.07.1915. Pärast abiellumist keemik Hans Sossiga 1942. aastal võttis mehe perekonnanime. Suri 1998. aastal (RA, ERA.R-3.3.64, l. 1).

¹³⁸ Seadlus Konstantin Indus'e Tallinna Ringkonnakohtu liikmeks ja Miralda Tooma Rakvere Ringkonnakohtu liikmeks valimise kohta (RA, ERA.R-3.3.110, l. 2).

¹³⁹ Miralda Regina Tomann (teine nimekuju Toman, 1935-st Tooma) sündis 13.02.1913 Tallinnas. Õppis E. Lenderi Tütarlaste Erahumanitaargümnaasiumis, lõpetas selle 1931 (RA, EAA.2100.1.16659, l. 2, 3p, 4, 7). Enne Rakvere ringkonnakohtu kohtunikuks valimist oli töötanud Raudteede Valitsuses kantselieiametnikuna ja alates 1. jaanuarist 1941 Rakvere 2. jaoskonna rahvakohtu kohtutäiturina. M. Tooma suri 2002. aastal (RA, ERA.R-3.3.110, l. 1–1p).

¹⁴⁰ Õppis Tartu 1931–35 ülikooli õigusteaduskonnas (RA, EAA.2100.1.16659, l. 11, 60).

¹⁴¹ *Album Academicum III*, 81.

¹⁴² Seadlus Theodor Uhti Tallinna Ringkonnakohtu esimehe esimeseks asetäitjaks ja Ludmilla Vallneri Tallinna Ringkonnakohtu liikmeks valimise ning Tallinna Ringkonnakohtu liikme Otto Puusta ärakutsumise kohta (RA, ERA.R-3.3.115, l. 2).

¹⁴³ Ludmilla Vallner sündis 31.01.1916 Valgas raudteetöölise tütreana. Kasvas üles Tjumenis, töötas 1940–41 Leningradi Advokaatide Kolleegiumis advokaat-stažöörina. Sõja ajal oli juriskonsult Tjumenis, 1945 abiprokurör Harjumaal, 1946 stažöör, alates 1948. aastast Eesti Advokaatide Kolleegiumi liige, töötas Tallinna I, 1950. aastast II õigus-

milla Vallner oli alates 1931. aastast Üleliidulise Leninliku Kommunistliku Noorsooühingu (ÜLKNÜ) liige.¹⁴⁴ Ta oli õppinud lühikest aega Leningradi Juriidilises Instituudis õigusteadust, kuid ei omanud juriidilist haridust.

Eesti NSV Ülemnõukogu seadlusega 16. aprillist 1941¹⁴⁵ määrati Eesti NSV Ülemkohtu kohtunikeks kaks naist: Nadežda Tihanova-Veimer¹⁴⁶ ja Hilda Pöder¹⁴⁷. Nadežda Tihanova-Veimer oli alates 1940. aastast Eesti NSV Ajutise Ülemnõukogu Presiidiumi liige ja kuulus Üleliidulisse Kommunistlikusse (bolševistlikusse) Parteisse (ÜK(b)P).¹⁴⁸ 1926. aastal oli ta lõpetanud Tallinna vene gümnaasiumi¹⁴⁹ ning oli enne ülemkohtunikuks valimist töötanud aastatel 1926–40 tekstiilitöölisena, kuuludes samaaegselt tekstiilitöölise ametiühingu juhatusse. Oma 2. novembril 1944 kirjutatud elulookirjelduses märgib ta, et poliitilise propaganda pärast oli ametiühingu juhatuse 1936. ja 1939. aastal tollase siseministri otsusega tagandatud. 1940. aasta juulis valiti Nadežda Tihanova-Veimer Eesti NSV Ülemnõukogu liikmeks ning sama aasta augustis määrati Eesti NSV kergetööstuse rahvakomissari teiseks asetäitjaks. Eesti NSV ülemkohtu kohtuniku ametis sai ta olla esialgu vähest aega, sest 1941. aasta juulis sõitis Venemaale, kuid pärast sõda Eestisse naasnult töötas ta edasi kohtunikuna.¹⁵⁰ Ajalooarhiivis leidub küll Nadežda Tihanova-Veimeri Tartu ülikooli isikutoimik, kuid ülikooli astumise ja selle lõpetamise kohta toimikus andmed ja dokumendid puuduvad.¹⁵¹ Arvestades, et ta enne sõda töötas pikka aega tekstiilitöölisena, on tõenäoline, et ülemkohtunikuks määramise ajal tal kõrgemat juriidilist haridust ei olnud. Tõenäoliselt võis Nadežda Tihanova-Veimeri karjäärile soodsat suunda anda tema abielu kommunist Arnold Veimeriga.¹⁵²

nõuandlas. 1953 heideti konfliktsuse ja distsiplinaarrikkumiste eest kolleegiumist välja (RA, ERA.R-3.3.115, l. 1; Vahtre, *Eesti Advokatuuri ajalugu*, 382).

¹⁴⁴ RA, ERA.R-3.3.115, l. 1.

¹⁴⁵ Teistel andmetel 09.04.1941 Eesti NSV Ülemnõukogu seadus Eesti NSV Ülemkohtu valimise kohta (RA, ERA.R-3.3.66, l. 4, 6).

¹⁴⁶ Nadežda Tihanova-Veimer sündis 13.01.1907, teistel andmetel 14.01.1907 Narvas, rahvuselt oli ta venelane. Suri 1978. aastal Tallinnas (RA, ERA.R-3.3.66, l. 2; ERAF.1.6.3812, l. 1; EAA.2100.1.17908, l. 1).

¹⁴⁷ Hilde Valfriide Pöder (sündinud Steinmann) sündis 23.07.1892 Jõhvi vallas, Ida-Virumaal, suri 30.08.1973. Ta lõpetas 1934 Tallinna Ülikoolide Seltsi eragümnaasiumi Tallinna Kolledži (RA, EAA.2100.1.12225, l. 3, 5; *Album Academicum III*, 221).

¹⁴⁸ RA, ERAF.1.6.3812, l. 1, 2.

¹⁴⁹ RA, EAA.2100.1.17908, l. 3, 4.

¹⁵⁰ RA, ERA.R-3.12.75, l. 1, 3, 4.

¹⁵¹ Toimikus sisalduva Nadežda Tihanova-Veimeri elulookirjelduse pöördele on raskesti loetava käekirjaga tõenäoliselt märgitud: "Tartu Ülikooli rektori otsusel 13.11.42 uuesti immatrikuleerimisel" (RA, EAA.2100.1.17908, l. 1p).

¹⁵² Arnold Veimer sündis 20.06.1903 Nehatu vallas. 1924–38 oli vangistatud kommunistliku tegevuse pärast, kuid juba 1940–42 oli ta Eesti NSV kergetööstuse rahvakomissar,

Joonis 4. Nadežda Tihanova-Veimer (RA, ERAF.2.1.9531, l. 1).

Teine naissoost ülemkohtunik Hilda Pöder oli enne sellele ametikohale valimist õppinud aastatel 1934–40 Tartu ülikooli õigus-teaduskonnas.¹⁵³ Ta oli Eesti NSV ülemkohtu kohtunik 1941. aastal ning aastatel 1944–57; 1941.–44. aastal viibis Nõukogude Liidu tagalas.¹⁵⁴

Eesti NSV Ülemnõukogu Preisiidiumi seadlusega 29. aprillist 1941¹⁵⁵ määrati Viljandi ringkonnakohtu kohtunikuks Liidia Saarna.¹⁵⁶ Saarna kuulus ÜLKNÜ-sse juba alates 1930. aastast. 1940 lõpetas ta Juriidilise Instituudi Leningradis ning oli aastatel 1940–41 töötanud advokatuuri osakonnajuhatajana Vene NFSVs.¹⁵⁷

1940–41 kohtunikeks nimetatud kuuest naisest kaks olid Eesti NSV ülemkohtu kohtunikud ning neli määrati ametisse Tallinna, Rakvere ja Viljandi ringkonnakohtutesse. Neli naiskohtunikku olid omandanud juriidilise hariduse, neist kolm Tartu ülikoolis ja üks Leningradis. Kaks kohtunikku, sealhulgas üks ülemkohtunik, olid erialase hariduseta. Kolm vastset naiskohtunikku olid kommunistliku partei liikmed, neist kaks olid juriidilise hariduseta.

1942–44 ja 1955–68 Eesti NSV Ministrite Nõukogu esimehe asetäitja ning 1944–51 esimees. 1944–55 ja 1967–77 Eesti NSV Ülemnõukogu saadik. Enne sõda, pärast vabanemist vanglast, oli Veimer õppinud Tartu ülikoolis majandusteadust ning kaitses 1963. aastal ka doktorikraadi. 1951–52 oli ta Eesti Teaduste Akadeemia Majanduse Instituudi direktor, 1957–65 rahvamajanduse Nõukogu esimees. 1967. aastal sai Veimerist akadeemik ning aastatel 1968–73 oli ta Eesti NSV Teaduste Akadeemia president. Suri 03.03.1977 Tallinnas (*Album Academicum III*, 238).

¹⁵³ RA, EAA.2100.1.12225, l. 11, 19, 30.

¹⁵⁴ *Album Academicum III*, 221.

¹⁵⁵ Seadlus Liidia Saarna Viljandi Ringkonnakohtu liikmeks valimise kohta: RA, ERA.R-3.3.144, l. 4.

¹⁵⁶ Liidia Saarna sündis 26.02.1915 Vologda linnas Vologda oblastis töölise tütreana, 1932 lõpetas pedagoogilise tehnikumi, 1933–36 töötas algkooli juhatajana Vologda linnas (RA, ERA.R-3.3.144, l. 1–1p).

¹⁵⁷ RA, ERA.R-3.3.144, l. 1p.

Nimetatud naiskohtunike 1940. aastate algul ametisse valimise valguses tuleb tõdeda, et kõrgema juriidilise hariduse olemasolu vajaliku eeltingimuseks ei tähtsustatud ja määrava kaaluga oli pigem lojaalsus parteile ja nõukogude korrale. Eesti NSV ei vajanud oma algperioodil mitte niivõrd haritud juriste, vaid “nõukogude juriste”, kelle professionaalsete oskuste ja teadmiste suhtes tehti väga suuri mööndusi.¹⁵⁸ Samas ei kahelnud uus võim selles, et kohtunikuamet võiks olla ka naistele jõukohane.

Kokkuvõte

Eesti Vabariigi algusaastatel oli probleem kohtunikukohtade täitmisega ning ametisse oli määratud ka ilma piisava või üldse ilma juristiharidusega mehi. Seevastu naised, kes olid omandanud ülikoolis akadeemilise õigushariduse ning võisid edukalt astuda näiteks vannutatud advokaatide sekka, ei saanud sõdadevahelisel perioodil ei kohtunikuks ega isegi kohtuameti kandidaadiks.

Kohtuameti kandidaadi ametit taotlenud Auguste Susi-Tannebaum ja Olli Olesk olid lõpetanud Tartu ülikooli õigusteaduskonna ning olid mõlemad taotluse esitamise ajal Eesti advokatuuri liikmed. Nii Susi-Tannebaumi (1924) kui ka Oleski (1929) taotlused kohtuameti kandidaadiks lükati tagasi. Mõlemad naised vaidlustasid Kohtupalati esimehe vastavad otsused riigikohtus. Riigikohus lähtus põhiseaduses toodud soolise võrdõiguslikkuse printsiibist ning väljendas sõnaselgelt seisukohta, et naisjuristist kandidaati ei tohi soolisel põhjusel takistada kohtuametisse kandideerimast. Sellest riigikohtu seisukohast hoolimata võimaldas naisi konkurentsist kõrvale jätta põhimõte, et kandidaatide sobivuse üle võis otsustada Kohtupalati esimees ainusikuliselt, kusjuures tal ei olnud kohustust oma otsust põhjendada.

Seega osutavad Susi-Tannebaumi ja Oleski juhtumid, et naisjuristide kohtunikuks kandideerimisel moodustus suletud ring: pärast Kohtupalati eitava vastuse vaidlustamist riigikohtus said nad otsuse soolise võrdõiguslikkuse kohta. Ent Kohtupalat sõnastas edasise eitava (ning juriidiliselt korrektse) otsuse kandidaadi sobimatusest “mittevormilistel põhjustel”, seda pikemalt lahti seletamata või põhjusi endid nimetamata. Kuna keelduvat otsust ei pidanud motiveerima, jäidki naised 1920.–30. aastatel ilma võimalusest saada kohtuameti kandidaadiks, sest otsust ei saanud edasi kaevata selle põhjuste vaidlustamiseks.

¹⁵⁸ Järvelaid, Pihlamägi, *80 aastat Eesti Vabariigi justiitsministeeriumi*, 91; Väino Sirk, “Haritlaskond osutus visaks vastaseks”, *Tuna*, 1 (2004), 53.

1936. aastal nimetati Tartu vaeslastekohtu esimeheks Ljubov Hütsi, keda ajakirjanduses nimetati “esimeseks naiskohtunikuks”. Hoolimata nimetusest ei olnud vaeslastekohtu puhul tegu kohtu-, vaid pigem haldusasutusega, mis hoopis ise allus kohtulikule kontrollile. Ka erines vaeslastekodu esimehe ametisemääramise kord kohtunike ametisemääramise korrast: haldusasutusele kohaselt nimetas vaeslastekohtu esimehe ametisse siseminister. Nii ei saa Ljubov Hütsit vaeslastekohtu esimehena ikkagi pidada kohtunikuks.

Esimesed naiskohtunikud määrati ametisse pärast Eesti okupeerimist nõukogude võimu poolt. Nii töid repressioonid ja varasema juristkonna väljavahetamine ning selle tagajärjel varasemalt neid ametikohti täitnud sobilike meeste vähesus 1940. aastate alguses naistele kaasa uued tööhõiveperspektiivid ka kohtusüsteemis. Mitmed neist esimestest naiskohtunikest olid omandanud juriidilise hariduse enne sõda Tartu ülikooli õigusteaduskonnas või Leningradi Juriidilises Instituudis. Kuid kohtunikuks määrati ka täiesti ilma juriidilise hariduseta isikuid, kaasa arvatud naisi, sest oluline ei olnud mitte niivõrd juriidilise hariduse olemasolu, kuivõrd lojaalsus nõukogude võimule.

ABSTRACT: *“Judge’s work is too hard for them”: aspirations of Estonian female lawyers to become a judge in the interwar period*

This article discusses the aspirations of two Estonian female lawyers – Auguste Susi-Tannebaum and Olli Olesk – to become a judge in the 1920s. Estonian women were already allowed to study the field of law in the early years of the twentieth century. The possibilities for obtaining a law degree expanded with the foundation of the Republic of Estonia, when female students gained the right to enrol in the university on an equal footing with male students. Nevertheless, it turned out to be much harder to start working in their chosen field: before the Second World War, out of 143

women who had graduated from the Faculty of Law, only 42 were practising lawyers. The first female notary started working only in 1936. No female lawyer became a judge in Estonia before the Second World War, and the first female judges were appointed during the Soviet era in the period of 1940–41.

Auguste Susi-Tannebaum and Olli Olesk had graduated from the Faculty of Law at the University of Tartu and were members of the Estonian Bar Association. However, the applications submitted by Susi-Tannebaum (1924) and Olesk (1929) for candidacy to join the judge's profession were rejected. Both women contested the negative decisions in the Supreme Court. The Supreme Court was guided by the principle of gender equality and implicitly expressed its opinion that female lawyers who apply for a position as a judge cannot be excluded from the candidacy on the grounds of gender. Regardless of the Supreme Court's opinion, it was possible to exclude women from the competition for judge's positions on the basis of the law granting the chairman of the National Court of Appeal (*Kohtupalat*) the exclusive right to decide on the suitability of candidates without the obligation of justifying the decision.

Thus, the cases of Susi-Tannebaum and Olesk indicate how female lawyers who wanted to become judges ended up in a vicious circle: first, the negative response from the National Court of Appeal was followed by the favourable opinion of the Supreme Court on gender equality. Thereafter the Court of Appeal was able to make a further negative (and legally correct) decision on the non-compliance of a candidate for "informal reasons", without any additional explanation. As it was not obligatory to justify the negative decision, women were deprived of the opportunity to become judges in the 1920s and 1930s.

In 1936, the position of the head of the Tartu Guardianship and Custodianship Court was given to Ljubov Hütsi, whom the general public considered the first female judge. However, the guardianship and custodianship court was an administrative institution rather than a genuine court of law. It was subject to judicial control and thus the person appointed as the head of such an institution by the Minister of Internal Affairs cannot be considered a judge.

During the 1940s, repressions and the replacement of previous lawyers offered new employment opportunities for women. Regrettably, several women who were appointed judges from 1940 to 1941 had no higher education in law, and some of them did not even have any kind of legal education. In this period, having a legal education was not a priority, because loyalty

to the Soviet regime and membership in the Communist Party were more important prerequisites.

KEYWORDS: legal history of Estonia, professionalization, women lawyers, female judges, gender and law

MERIKE RISTIKIVI (b. 1973) is Associate Professor of Legal History (Latin and Roman Law), University of Tartu.*

MARJU LUTS-SOOTAK (b. 1966) is Professor of Legal History, University of Tartu.**

HELI-TRIIN RÄIS (b. 1976) is Career advisor in the Estonian Unemployment Insurance Fund, Jõhvi Office.***

* Correspondence: School of Law, University of Tartu, Näituse 20, 50409 Tartu, Estonia. E-mail: merike.ristikivi@ut.ee

** Correspondence: School of Law, University of Tartu, Näituse 20, 50409 Tartu, Estonia. E-mail: marju.luts-sootak@ut.ee

*** Correspondence: Tartu mnt 20-6, Jõhvi, 41538 Ida-Virumaa, Estonia. E-mail: helitriin@gmail.com